

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Мръсни потоци

Организирана престъпност, корупция и контрол
върху общинските услуги за отпадъци

Мръсни потоци

Организирана престъпност, корупция и контрол
върху общинските услуги за отпадъци

ЦЕНТЪР ЗА
ИЗСЛЕДВАНЕ НА
ДЕМОКРАЦИЯТА

Престъпленията, свързани с управлението на отпадъците, са един от най-доходоносните и слабо санкционирани сегменти на организираната престъпност, с тежки последици за околната среда, общественото здраве и общинските бюджети. Настоящият доклад проследява основните форми на този тип престъпност по цялата верига на управление на отпадъците в България – от събирането и транспортирането до третирането, депонирането и трансграничния трафик – като комбинира анализ на правната рамка, практиката на контролните органи и конкретни казуси. Специално внимание е отделено на София, един от най-засегнатите градове.

Авторският екип изразява признателност за експертната подкрепа на **Емил Георгиев**, директор на дирекция „Планиране и управление на дейностите по отпадъци“ към Столична община, на **д-р Павлин Коджахристов**, заместник-директор на Инспектората към Столична община, както и на **Венета Ковачева**, студент в Хагския университет, за оказаното съдействието при осъществяването на проучването.

Автори:

Д-р Атанас Русев, директор, програма „Сигурност“, Център за изследване на демокрацията

Д-р Моис Файон, главен експерт, програма „Сигурност“, Център за изследване на демокрацията

Тихомир Безлов, главен експерт, програма „Сигурност“, Център за изследване на демокрацията

Мариян Събев, старши анализатор, програма „Сигурност“, Център за изследване на демокрацията

Редакционна колегия:

Д-р Огнян Шентов

Руслан Стефанов

Д-р Тодор Галев

Тази публикация е създадена с финансовата подкрепа на Столична община. Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от авторите и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на Столична община.

Текстът е лицензиран под [Криейтив Комънс Признание-Некомерсиално-Без производни 4.0 Международен Лиценз](#).

Снимка на корицата: Pixabay

ISBN: 978-954-477-548-3

София: Център за изследване на демокрацията, 2026.

СЪДЪРЖАНИЕ

РЕЗЮМЕ	4
УВОД	7
ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА	10
Европейската рамка срещу екологичните престъпления	11
Българското законодателство за управление на отпадъците	14
Основни пропуски и предизвикателства	17
ТИПОВЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ С ОТПАДЪЦИ	20
Незаконно депониране, складиране и изгаряне	23
Незаконен трансграничен трафик на отпадъци	27
Нерегламентирани практики на законни оператори и генератори на отпадъци	30
ПОХВАТИ НА ПРЕСТЪПНИТЕ МРЕЖИ	32
Използване на законно регистрирани компании	34
Фалшифициране на документи	35
Корупционни практики	36
ОБЕМ, ПРИХОДИ И ЩЕТИ ОТ ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА С ОТПАДЪЦИ	40
Оценка на пазара на незаконни отпадъци	40
Икономически и социални щети	42
Екологични и здравни последици	43
КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА, СВЪРЗАНИ С ОТПАДЪЦИ	46
Оптимизиране на правната рамка	46
Реформиране на правоприлагането	47
Обществена осведоменост	47

СПИСЪК НА ФИГУРИТЕ

Фигура 1.	Типове престъпления с отпадъци в България	21
Фигура 2.	Прояви на незаконно третиране на отпадъците	24
Фигура 3.	Оценка на обема на незаконните отпадъци в България (2016–2022 г.)	41
Фигура 4.	Обем и структура на незаконните отпадъци	41

СПИСЪК НА КАРЕТАТА

Каре 1.	Най-голямото нерегламентирано депо край София: Случаят „Горубляне“	25
Каре 2.	„Италианският боклук“: Аферата WasteGate	29
Каре 3.	Смесване на опасни и неопасни отпадъци: Случаят „Св. Екатерина“	31
Каре 4.	Нападението над кмета на Дъскот заради акт за незаконно изхвърлени отпадъци.	33
Каре 5.	Сигналът до Европейската прокуратура относно нарушения при Столичното предприятие за третиране на отпадъци	36
Каре 6.	Трансграничен трафик на опасни отпадъци и използване на корупция	37

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1. Престъпления, свързани с управлението на отпадъците, и съответстващи наказания	15
Таблица 2. Основни категории престъпления, свързани с управлението на отпадъци, и техните проявления в България	22

РЕЗЮМЕ

Престъпленията, свързани с управлението на отпадъците, са сред най-бързо нарастващите и доходоносни проявления на организираната престъпност в Европейския съюз. Те генерират приблизително 9,5 млрд. евро годишно и заемат трето място сред най-печелившите незаконни дейности след наркотрафика и измамите с ДДС. Изчисленията сочат, **че между 15 и 30% от всички превози на отпадъци в ЕС са незаконни**, което отразява силното търсене на евтини начини за освобождаване от отпадъци при нарастващи регулаторни изисквания. Престъпните мрежи се възползват от високите разходи за законно третиране и от слабия контрол, като предлагат бързи и евтини решения за нерегламентирано депониране, загробване, изгаряне или трансгранично изнасяне на отпадъци.

В България тези практики имат корени в икономическата криза от 1996–1997 г., когато общинските структури за сметосъбиране се разпаднат и секторът бързо се приватизира. Тази приватизация отваря вратата за силови групировки, контрабандисти и олигарси, които чрез новорегистрирани фирми завземат сметосъбирането и чистотата в големите градове. Резултатът е **олигополен модел**, който не допуска външна конкуренция, осигурява високи печалби и изгражда дълбоки връзки между операторите и местните политически кръгове. Секторът генерира корупция, клиентелизъм и постоянен натиск върху общинската администрация, като опитите за прекъсване на тези зависимости често водят до кризи в почистването и извозването на отпадъци.

Европейската правна рамка се развива динамично. *Рамковата директива относно отпадъците* въвежда принципа „замърсителят плаща“, йерархията на отпадъците и разширената отговорност на производителя. Последващите изменения поставят по-строги цели за рециклиране и налагат задължения за разделно събиране на ключови потоци отпадъци, като биоотпадъците и текстила. Съществена промяна настъпва с *Директива (ЕС) 2024/1203 относно защитата на околната среда чрез наказателно право*, която значително разширява обхвата на криминализираните деяния, предвижда до 10 години лишаване от свобода за тежки случаи и въвежда високи глоби за юридически лица — минимум 40 млн. евро или до 5% от оборота. Директивата криминализира и редица **нови форми на екологични престъпления**, като незаконно водовземане, нарушения на химичното законодателство, незаконно рециклиране на кораби и пускане на пазара на продукти, свързани с обезлесяване. Тя също така дава нови процесуални права на гражданските организации и засилва изискванията за национални стратегии, обучение и координация.

Българското законодателство в областта на отпадъците се основава на *Закона за управление на отпадъците* и разпоредбите на *Наказателния кодекс*, които криминализират неправомерното управление на опасни

и неопасни отпадъци, както и незаконните трансгранични превози. Въпреки сравнително високите законови санкции, на практика наказателната отговорност се прилага рядко. Повечето случаи се третират административно чрез глоби, които често са в пъти по-ниски от икономическата изгода от нарушението. Делата рядко стигат до ефективни присъди, а **институционалният контрол е епизодичен**. Това обезсмисля възпиращия ефект на закона и насърчава повторяемостта на нарушенията. Сериозен проблем представлява и **недостатъчният капацитет** на полицията, РИОСВ, общините и другите контролни органи, както и **липсата на ефективна координация** между тях.

Най-разпространените форми на престъпления с отпадъци в България са незаконното депониране и изгаряне, трансграничният трафик и нерегламентираните практики на привидно легални оператори. **Незаконното изхвърляне е масово** — по периферията на големите градове и в селата има десетки, понякога стотици нерегламентирани сметища. Типичен пример е случаят с „Горубляне“ в София, където престъпна структура организира депониране на огромни количества земна маса и строителни отпадъци върху частни земеделски имоти, постигайки оборот от около половин милион лева месечно. Схемата работи чрез легални транспортни фирми, фиктивни договори със собственици на земи и системно избягване на контрол, включително чрез предварително предупреждаване на шофьорите за проверки.

Друг устойчив механизъм е **трансграничният трафик**, при който отпадъци, най-често от Италия, се внасят под формата на суровина за производство или RDF гориво, без да има реален капацитет за тяхното оползотворяване. Част от тези товари впоследствие се откриват складиращи около ТЕЦ или индустриални площадки, за някои от които има съмнения, че се използват за нерегламентирано изгаряне. В схемите обикновено участват посреднически фирми с минимален персонал, като се прави многократна препродажба на товари и се прилагат документи с подменено съдържание.

Друга група нарушения са свързани със злоупотребиване в рамките на легалния сектор — **симулирано рециклиране**, непълно оползотворяване, неспазване на условия по разрешителни, **манипулиране на отчетността** и заобикаляне на схеми за разширена отговорност на производителите. Документните и финансови измами често придружават тези практики: подценяване на опасността на отпадъците, фалшиви анализи, фиктивни фактури, ДДС измами и пране на пари. Към тях се прибавят корупция и натиск — купуване на влияние, избирателен контрол, фаворизирани оператори, а понякога и заплахи срещу кметове, инспектори и граждани.

Последствията от тези престъпления са значителни. **Екологичното въздействие** включва замърсяване на въздуха, почвата и водите, отделяне на токсични газове, здравни рискове за населението и дълготрайно увреждане на екосистеми. **Икономическите щети** се изразяват в разходи за почистване, загуба на приходи от такси и данъци, нарушена конкуренция и стимулиране на сива икономика. **Социалните ефекти** включват недоверие в институциите, нормализиране на незаконното поведение и подкопаване на усилията за кръгова икономика.

Престъпленията с отпадъци са **структурно явление**, подхранвано от икономически стимули, празноти в закона, недостатъчен контрол и корупционни зависимости. Ефективното противодействие изисква реформи в законодателството, транспониране на новата европейска директива, засилване на наказателноправния подход, по-високи глоби, обвързани с оборота на фирмите, по-добра координация между институциите, системно електронно проследяване на потоците с отпадъци и активното участие на гражданите в наблюдението и сигнализирането. Анализът извежда няколко основни области, в които са необходими неотложни мерки:

1. Спешна реформа на наказателноправната рамка

Необходимо е спешно транспониране на новата *Директива (ЕС) 2024/1203* и изменения в Наказателния кодекс (НК). Това включва криминализиране на нерегламентираното депониране на отпадъци (вкл. строителни) и въвеждане на строги наказания, които да засягат не само преките извършители, но и физическите лица на ръководни позиции. Санкциите трябва да бъдат обвързани с оборота на компаниите, за да имат реален възпиращ икономически ефект.

2. Засилване на институционалния капацитет и координация

Преодоляване на институционалната разпокъсаност чрез създаване на Съвместно звено за борба с престъпленията с отпадъци (включващо МВР, Прокуратурата, Агенция „Митници“, НАП и регионалните инспекции по околната среда и водите). Това трябва да бъде съпроводено с технологично обновление – използване на дронове, сателитен мониторинг и видеонаблюдение за проактивно откриване на незаконни сметища и проследяване на трафика.

3. Граждански контрол и прозрачност

Създаване на надеждни механизми за обществено участие, включително „горещи линии“ за анонимно подаване на сигнали и публично достъпна статистическа система за екологичните престъпления. Това е ключово за преодоляване на корупционния натиск и за активизиране на гражданите като коректив на институционалното бездействие.

УВОД

Престъпленията с отпадъци са една от най-бързо развиващите се форми на организирана престъпност в Европейския съюз, която има глобални измерения. Незаконният трафик на отпадъци остава високодоходна и нискорискова сфера за организираната престъпност. В голяма част от държавите в ЕС незаконното изхвърляне на отпадъци се нарежда **на първо място сред екологичните престъпления**. Приходите на организираната престъпност от незаконни отпадъци в ЕС е **съизмерим с приходите от трафик на хора и възлиза на 9,5 млрд. евро годишно**. Последните оценки на размера на приходите от престъпни дейности в ЕС показват, че престъпленията с отпадъци са третата най-доходоносна нелегална дейност след трафика на наркотици и измамите с ДДС.¹

Бизнес моделът на тази високодоходна и нискорискова престъпност в Европа е до голяма степен задвижван от търсенето на евтини услуги по управление, преработване и обезвреждане от генераторите на отпадъци. Високите екологични изисквания, поставяни от законодателството на ЕС изискват много високи разходи за тяхното спазване от страна на стопанските субекти. Престъпните мрежи се възползват от тези по-строги регулации, предлагайки **по-евтини, незаконни алтернативи**. По този начин възниква пазар за евтино и незаконно обезвреждане, което води до незаконно депониране в нерегламентирани сметища и трафик на отпадъци към страни с по-слаб контрол и правоприлагане.²

Според Европол, престъпленията, свързани с отпадъците в Европа, по-специално незаконното изхвърляне и трафик, се увеличават по мащаб и сложност, подхранвани от огромните обеми на отпадъците генерирани на глобално ниво. При това, криминалните мрежи се насочват към трафик на рециклируеми материали като пластмаси, електронни отпадъци и излезли от употреба батерии за електромобили с цел извличане на ценни елементи чрез незаконни методи.³ Според различни оценки, между 15 и 30% от всички превози на отпадъци в и извън ЕС са незаконни.⁴ Мрежите, трафикиращи отпадъци, са изключително адаптивни – след въвеждането на забрана за вноса на твърди отпадъци в Китай през 2021 г., те ефективно пренасочват своите маршрутите към други страни с по-слабо правоприлагане. Съществуващите различни тарифи по отношение на отпадъците стимулират трансграничния трафик вътре в ЕС и извън ЕС. Сред водещите **страни с незаконни сметища в Европа са Румъния с над 15 000 обекта към 2024 г., следвана от Словакия (11 797) и Албания (9046)**.⁵

¹ European Commission: Directorate-General for Migration and Home Affairs, Centre for the Study of Democracy (CSD), EY, Government Transparency Institute (GTI), Optimity Advisors & RAND Europe, *Mapping the risk of serious and organised crime infiltrating legitimate businesses: final report*, Luxembourg: European Publications Office, 2021.

² Ibid.

³ Europol, *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment 2025: The changing DNA of serious and organised crime*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2025.

⁴ Garuto, L., and Grassin, S., *Fighting Waste Trafficking in the EU: A Stronger Role for the European Anti-Fraud Office*, EUCRIM, 2024, 2:143-145.

⁵ Statista, *Number of illegal dumps reported in Europe as of 2024, by country*.

Съществуват различни дефиниции за престъпленията с отпадъци, като към момента няма универсално приета такава. Службата по наркотици и престъпност към ООН (UNODC) предлага следното определение:

„Търговия, третиране или обезвреждане на отпадъци по начини, които нарушават международното или националното екологично законодателство и причиняват вреда или създават риск за околната среда и/или човешкото здраве, както и свързани действия, като измамни деяния и пропуски.“⁶

Тази дефиниция обхваща широк спектър от дейности – от незаконно събиране, транспортиране и третиране до нерегламентирано изхвърляне и сложни схеми за трансграничен трафик. Стопанските субекти, при чиято дейност се образуват отпадъци, както и техните собственици, са задължени по закон да ги третират самостоятелно или да ги предоставят на лицензирани за това дружества. Нарушаването на това изискване е основната отправна точка за незаконните практики.

За България организираната престъпност, свързана с отпадъци, представлява огромен и **нарастващ риск**, чиито корени са в годините непосредствено след финансово-икономическата криза от 1996–1997 г. Кризата дава основания на тогавашната политическа класа да приватизира общинските и държавните дружества за чистота в големите градове. Причината е, че липсата на средства води до разпад на системите за поддържане на чистотата в българските градове. Служителите в общинските фирми масово не получават редовно възнагражденията си и напускат, а последицата е, че огромни части от градовете остават с неизвозени с месеци отпадъци. Решението да се намерят частни инвестиции чрез приватизация или концесиониране на тази публична услуга отворя възможност българската организирана престъпност да се възползва и легализира криминалните си капитали, натрупани в началото на прехода.

Новорегистрираните частни компании на силовите групировки, контрабандисти, олигарси и сенчести бизнесмени бързо печелят концесиите за сметосъбиране и извозване в градовете. В резултат на това **бизнесът със събирането и извозването на битовите отпадъци в България трайно се превръща в сигурно убежище за престъпните предприемачи към края на деветдесетте години на двадесети век**, когато те вече са притиснати от политическата и икономическата стабилизация на страната и първите усилия за утвърждаване на правото и реда във връзка с присъединяването към Европейския съюз. На практика, **криминалните предприемачи и свързаните с тях капитали успяват да поставят бизнеса със сметоизвозването в най-големите градове под почти пълен контрол и да затворят пазара за външни български и международни компании**. Този монопол съответно им осигурява значително по-големи норми на печалба.

⁶ UNODC, *Combating waste trafficking: A guide to good legislative practices*, Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime, 2022.

Допълнителна и изключително негативна последица от контрола върху сметосъбирането на битови отпадъци е, че собствениците на **големите фирми концесионери успяват да изградят силно влияние в политическите партии и да развият устойчиви клиентелистски отношения**. По този начин те се сдобиват с възможности да влияят на **местните и парламентарните избори**. В резултат секторът със събирането и извозването на битовите отпадъци се превръща в **основен източник на ендемичната корупция сред служителите в контролните органи на общинската и държавната администрация на местно ниво**, както и корупционен доход на местните партийни клиенти. Чрез корупционни плащания тези фирми успешно заобикалят законодателните изисквания и мерките за контрол върху събирането, превозването, обработването и депонирането на отпадъци.

Практиката в София и в няколко от големите градове в страната показва, че през годините всеки опит за разрушаване на олигополния контрол на бившите предприемачи, свързани с организираната престъпност, води до кризи в събирането на битовите отпадъци. **Кризите със сметоизвозването в София са особено показателен пример, тъй като съпътстват мандатите на всички кметове на града през последните две десетилетия.**⁷ Поради това редица кметове и представители на местната власт в страната предпочитат да постигат споразумения, с което на практика продължават да гарантират печалбите на тези фирми.

В този контекст, основната цел на настоящото проучване е да идентифицира и анализира най-типичните престъпления, съпътстващи целия процес на управление на отпадъците в България. Специален фокус на доклада е София, като най-големия град в страната, който генерира най-много отпадъци и съответно най-често се сблъсква с проблеми, свързани с нерегламентираното събиране, извозване, обработка и депониране. Наред с това анализът прави оценка на размера на мащаба на незаконните практики и на генерираните от тях приходи.

⁷ Svobodnaevropa.bg, „Софиянски, Борисов и все така Вълка. Какво стана при предишните кризи с боклука в София“, 10 ноември 2025.

ПРАВНА И РЕГУЛАТОРНА РАМКА

Съвременното европейско и българско законодателство в областта на отпадъците се основава на *Рамковата директива относно отпадъците* на ЕС⁸, приета през 2008 г. Най-значимият принос на директивата е установяването на правно обвързваща **йерархия при управлението на отпадъците**, която задължава държавите членки да поставят приоритет върху предотвратяването и повторната употреба пред рециклирането и обезвреждането. Тя въвежда също принципа „замърсителят плаща“ и концепцията за **разширена отговорност на производителя**.

Директивата определя и началната цел до 2020 г. да се постигне 50% рециклиране на битовите отпадъци, което поставя началото на масовото въвеждане на контейнери за разделно събиране в цяла Европа. Първото значително изменение на Рамковата директива е прието през 2018 г., когато ЕС признава, че доброволните мерки са недостатъчни. С *Директива (ЕС) 2018/851*⁹ се въвеждат редица мерки с цел преминаване към **кръгова икономика**:

- **Задължителни цели за рециклиране** на битови отпадъци: 55% до 2025 г., 60% до 2030 г. и 65% до 2035 г.
- **Разширен обхват на задължителното разделно събиране**: законово изискване за разделно събиране на биоотпадъци (до 2023 г.), текстил (до 2025 г.) и опасни битови отпадъци (до 2025 г.).
- **Минимални изисквания за разширената отговорност на производителите**: гаранции, че производителите ще заплащат пълните нетни разходи за управление на отпадъците.

Второто значително изменение на Рамковата директива става през 2025 г., като фокусът е върху най-съществените потоци отпадъци – **текстил и храни**. *Директива (ЕС) 2025/1892*¹⁰ прави задължителна разширената отговорност на производителите на текстил, задължавайки ги финансово да покриват събирането, сортирането и рециклирането на употребяван текстил. Въвеждат се и „екомодулирани“ такси, което означава, че производителите на „бърза мода“ (ниска издръжливост, трудни за рециклиране) плащат по-високи такси от тези, които произвеждат трайни и устойчиви облекла. Директивата от 2025 г. определя и **задължителни цели за намаляване на хранителните отпадъци до 2030 г.**: 10% намаление в преработката и производството и 30% намаление (на глава от населението) в търговията на дребно и потреблението (домакинства и ресторанти).

⁸ Директива 2008/98/ЕО на Европейския Парламент и на Съвета от 19 ноември 2008 година относно отпадъците и за отмяна на определени директиви.

⁹ Директива (ЕС) 2018/851 на Европейския парламент и на Съвета от 30 май 2018 година за изменение на Директива 2008/98/ЕО относно отпадъците.

¹⁰ Директива (ЕС) 2025/1892 на Европейския парламент и на Съвета от 10 септември 2025 година за изменение на Директива 2008/98/ЕО относно отпадъците (текст от значение за ЕИП).

Европейската рамка срещу екологичните престъпления

В основата на европейската политика за отпадъците е преходът от пожелателни, доброволни мерки, към ефективно принуждаване на бизнеса да проектира производството си така, че отпадъците постепенно да бъдат елиминирани от системата. Принудителните мерки включват строги такси за разширена отговорност на производителите, забрани за депониране и различни наказателни мерки за криминалните нарушители.

Европейският съюз предприема решителни стъпки за справяне с екологичната престъпност чрез новата *Директива (ЕС) 2024/1203*¹¹, която въвежда най-значителната реформа на наказателното екологично право на ЕС след 2008 година. Ревизията е продиктувана от няколко критични фактора:

- **Нарастване на екологичната престъпност:** тревожното увеличение на престъпленията срещу околната среда и техните последици налагат и по-ефективно противодействие чрез наказателно-правни мерки.
- **Неефективност на съществуващата законова рамка:** Съществуващите административни и наказателни санкции (базирани на *Директива 2008/99/ЕО*) нямат достатъчно възпиращ ефект и не гарантират спазването на екологичното законодателство на ЕС. Новата директива цели да засили възпирането чрез средствата на наказателното право, което се смята за по-ефективно средство от административните наказания.
- **Трансграничен характер:** Екологичните престъпления все по-често надхвърлят границите на държавите членки, в които са извършени, което изисква по-координиран и единен трансграничен отговор.
- **Съгласуване със стратегическите цели на ЕС:** Промените са в съответствие с Европейския зелен пакт и Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие до 2030 г., като затвърждават ангажимента на Съюза за високо ниво на опазване на околната среда.

Директивата от 2024 г. въвежда следните съществени изменения в наказателноправната рамка: 1) разширява обхвата на екологичните престъпления; 2) въвежда по-строги и хармонизирани санкции; 3) засилва отговорността на физическите и юридическите лица; и 4) утвърждава ролята на гражданското общество в наказателните производства.

Разширяване на обхвата на екологичните престъпления

Директивата значително разширява списъка с деяния, които се класифицират като престъпления. Тя заменя предишния списък, установен от *Директива 2008/99/ЕО*, с по-изчерпателен режим, който отра-

¹¹ Директива (ЕС) 2024/1203 на Европейския Парламент и на Съвета от 11 април 2024 година относно защитата на околната среда чрез наказателно право и за замяна на директиви 2008/99/ЕО и 2009/123/ЕО.

заява новите предизвикателства и реалности в областта на опазването на околната среда.

- **Нови категории престъпления:** Определението вече обхваща по-широк кръг от дейности, включително незаконното рециклиране на кораби, незаконното водоземане, сериозните нарушения на законодателството на ЕС в областта на химикалите, както и пускането на пазара на стоки, свързани с обезлесяване.
- **Квалифицирани състави (поведение, сравнимо с „екоцид“):** Важна новост е въвеждането на т.нар. „квалифицирани престъпления“ – деяния, които водят до унищожаване или до широко разпространени и съществени щети, които са необратими или дълготрайни за екосистеми със значителен размер или екологична стойност. Тази разпоредба има за цел да обхване поведение, съпоставимо по тежест с понятието „екоцид“.
- **Бездействие, измами, корупция:** Директивата разширява обхвата на наказуемите деяния, като включва както действия, така и бездействия. За противозаконни се считат и случаи, при които разрешителни или други административни актове са получени чрез измама или корупция.

По-строги и хармонизирани санкции

Директивата задължава държавите членки да въведат ефективни, пропорционални и възпиращи наказателни санкции, като установява минимални стандарти за тяхното ниво и прилагане.

- **Лишаване от свобода:** Предвиждат се по-високи максимални срокове на лишаване от свобода – до 10 години – за физически лица, извършили екологични престъпления, особено в случаите, когато деянието е довело до смърт или до тежки телесни повреди (чл. 3, параграф 2).
- **Глоби за юридически лица:** Въвеждат се конкретни стандарти за налагане на глоби на юридически лица. Санкциите следва да бъдат ефективни и възпиращи, като могат да се определят като процент от общия световен оборот на дружеството (с максимален размер не по-малък от 5%) или като фиксирани максимални суми (с максимален размер не по-малък от 40 млн. евро).
- **По-строги наказания при квалифицирани престъпления:** престъпления, довели до унищожаване или повсеместни и значителни вреди, които са необратими или дълготрайни, на екосистема или на местообитание в рамките на защитена територия, или повсеместни и значителни вреди, които са необратими или дълготрайни, на качеството на въздуха, почвата или водата, наказанията трябва да са по-строги от предвидените за неквалифицирани престъпления.

Отговорност на физически и юридическите лица

Най-съществената промяна, въведена с тази директива, е засилването на персоналната отговорност за екологични престъпления и преодоляването на практиката отговорността да се ограничава единствено на корпоративно ниво. Текстът изяснява и укрепва отговорността на юридическите лица, като предвижда, че **компаниите могат да носят наказателна отговорност за престъпления, извършени в тяхна полза от лица на ръководни позиции**, независимо че от обхвата ѝ са изключени държавните и публичните органи, упражняващи държавна власт.

Наказанията, насочени към главни изпълнителни директори и членове на управителни съвети, целят да повишат личния риск, като по този начин правят съучастието в подобни схеми значително по-малко привлекателно. Директивата предвижда значително по-строги наказания, включително лишаване от свобода до 8 години за физически лица, извършили екологични престъпления, като при причиняване на смърт срокът на наказанието се увеличава до 10 години. За юридическите лица са предвидени глоби до 40 млн. евро или до 5% от годишния оборот, в зависимост от престъплението.

Процесуални права и участие на обществеността

Директивата значително засилва ролята на гражданското общество. Тя изисква на представителите на „засегнатата общественост“, включително неправителствени организации, които имат процесуални права в друг контекст, да бъде предоставена възможност да участват в производства, свързани с престъпления срещу околната среда, в т.ч. като граждански ищци.

Наред с това, *Директива (ЕС) 2024/1203* въвежда нови изисквания в областта на управлението и прилагането на правото. Те включват **задължение за разработване на национални стратегии за борба с екологичната престъпност**, засилване на специализираното обучение на правоприлагащите органи, създаване на механизми за междуинституционална координация, както и систематично събиране и обмен на статистически данни в хармонизиран формат. Държавите членки разполагат с двугодишен срок за транспониране на директивата в националното си законодателство.

Българското законодателство за управление на отпадъците

Българската правна рамка в областта на управление на отпадъците се основава преди всичко на *Закона за управление на отпадъците (ЗУО)*¹² и разпоредбите на Наказателния кодекс¹³, уреждащи престъпленията против околната среда. В частност чл. 353б-353г от НК инкриминират неправомерното управление на (опасни) отпадъци и незаконните трансгранични превози на отпадъци. **Съответните наказателноправни състави, свързани с престъпленията с отпадъци, в основните си параметри запазват редакцията си от измененията, обнародвани в Държавен вестник, бр. 33 от 2011 г.**

Директива (ЕС) 2024/1203 изисква държавите членки да приведат националното си законодателство в съответствие с новите минимални стандарти за криминализиране на тежките посегателства срещу околната среда в срок до 21 май 2026 г.¹⁴ В края на 2025 г., Министерство на правосъдието официално обяви¹⁵, че подготовката на законодателни изменения за транспониране на директивата и за засилване на наказателноправната защита срещу престъпленията против околната среда, вкл. престъпленията с отпадъци, е сред приоритетите на правителството. Към момента на изготвяне на настоящия доклад все още **няма обнародван конкретен закон за транспониране.**

Законът за управление на отпадъците предвижда **широк набор от принудителни административни мерки и административни наказания**, включително глоби за физически лица, длъжностни лица, еднолични търговци и юридически лица. По общо правило глобите за физически лица са в размер от 300 до 1000 лв., като за „явно маловажни случаи“ (например изхвърляне на отпадъци на нерегламентирани места или поставяне на отпадъци за разделно събиране в съдове за смесени битови отпадъци) могат да се налагат глоби с фиш на място в размер от 10 до 50 лв.

Имуществените санкции за еднолични търговци и юридически лица за незаконно изхвърляне или нерегламентирано третиране на отпадъци варират от 1400 до 4000 лв. за неопасни и от 10 000 до 50 000 лв. за опасни отпадъци, като при повторно нарушение могат да достигнат до 100 000 лв.

За разлика от престъпленията по Наказателния кодекс, при които фокусът е върху деяния, създали опасност за живота и здравето на хората или причинили съществени вреди на околната среда, *Законът за управление на отпадъците* санкционира и по-дребни нарушения в ежедневно поведение – нерегламентирано изхвърляне на отпадъци, смесване на рециклируеми и битови отпадъци и др. На практика обаче **тези нарушения рядко се преследват и наказват системно**, което се потвърждава от множеството нерегламентирани сметища в страната

¹² България, *Закон за управление на отпадъците*, Обн., ДВ, бр. 53 от 13.07.2012 г., в сила от 13.07.2012 г., изм., бр. 106 от 22.12.2023 г., в сила от 1.01.2024 г., доп., бр. 108 от 30.12.2023 г., в сила от 1.01.2024 г.

¹³ България, *Наказателен кодекс*, пос. доп. ДВ, бр.87 от 17 Октомври 2025 г.

¹⁴ Директива (ЕС) 2024/1203, чл. 28.

¹⁵ Министерство на правосъдието, „МП предлага: Изхвърлянето на големи количества отпадъци на неразрешени места става престъпление“, 2025.

и масовото изхвърляне на рециклируеми отпадъци в контейнерите за смесени битови отпадъци в градовете.

Наказателният кодекс предвижда за престъпленията, свързани с неправомерното управление на отпадъци, както наказания „лишаване от свобода“, така и глоби, като видът и размерът на санкциите зависят от настъпилите последици – създаване на опасност за здравето и живота на хората, причиняване на смърт или тежки телесни увреждания, както и нанасяне на съществени вреди на околната среда. В редица състави са предвидени и **квалифицирани случаи с по-тежки наказания при особено тежки последици, рецидив или участие в организирана престъпна група** (Таблица 1).

Въпреки формално високите санкционни прагове, прегледът на съдебната практика показва, че в разглеждания период на практика **липсват ефективни наказания „лишаване от свобода“ по тези състави**. Делата обичайно приключват с административни санкции, условни присъди или споразумения. Експерти от правоохранителните органи отбелязват, че **престъпленията, свързани с управлението на отпадъци, често се извършват в съвкупност с други криминални дейности, като пране на пари, документни и данъчни измами, както и корупционни престъпления**, извършвани от длъжностни лица, което допълнително усложнява разследването и доказването им.

Таблица 1. Престъпления, свързани с управлението на отпадъците, и съответстващи наказания

Престъпни състави по НК	Наказания
Чл. 353б	
Неправомерно управление създадо опасност за живота или здравето или немаловажни вреди за околната среда	Лишаване от свобода от 1 до 5 години и глоба от 5,000 до 30,000 лева
при смърт или тежка телесна повреда на едно или повече лица	Лишаване от свобода от 5 до 20 години и глоба от 10,000 до 50,000 лева
при нанасяне на немаловажна вреда на околната среда	Лишаване от свобода от 2 до 8 години и глоба от 10,000 до 50,000 лева
Чл. 353в	
Неправомерно управление на опасни отпадъци	Лишаване от свобода до 5 години и глоба от 2,000 до 20,000 лева
при създаване опасност за живота или здравето на друго или причиняване на немаловажни вреди за околната среда	Лишаване от свобода от 1 до 6 години и глоба от 10,000 до 30,000 лева
при причинена смърт или тежка телесна повреда на едно или повече лица	Лишаване от свобода от 3 до 10 години и глоба от 20,000 до 50,000 лева
Чл. 353г	
Неправомерно пренасяне на отпадъци през граница	Лишаване от свобода до 4 години и глоба от 2,000 до 5,000 лева

Министерството на правосъдието е подготвило проект за изменения в Наказателния кодекс, които предвиждат криминализиране на изхвърлянето на битови, производствени или строителни отпадъци в големи количества на неразрешени места, като за тези деяния се въвеждат наказания „лишаване от свобода“ и глоби.¹⁶ Към момента обаче тези изменения все още не са влезли в сила. Според информацията, публикувана на уебсайта на Министерството на правосъдието, не се предвижда глобите да бъдат обвързани с оборота на компаниите-нарушители, а да се определят като фиксирани суми, което е **в противоречие с изискванията на Директивата от 2024 г.**¹⁷

Институционален контрол

Законът за управление на отпадъците ясно разпределя контролните правомощия между местното и централното ниво.

На **местно ниво** кметът на общината или оправомощено от него длъжностно лице упражнява контрол върху дейностите по образуване, събиране (включително разделно), съхраняване, транспортиране и третиране на битови и строителни отпадъци, върху депонирането на производствени и опасни отпадъци на общински и регионални депа, както и върху изоставянето и нерегламентираното изхвърляне на битови отпадъци и закриването, рекултивацията и последващия мониторинг на депата на територията на общината.

На **регионално ниво** директорът на съответната регионална инспекция по околната среда и водите (РИОСВ) или оправомощено от него длъжностно лице контролира спазването на изискванията за третиране на отпадъци и условията на издадените разрешения и регистрационни документи, включително дейността на инсталациите и съоръженията за съхраняване и третиране на отпадъци, изпълнението на задълженията на лицата по закона и отчетността в системата за управление на отпадъците.

На **централно ниво** министърът на околната среда и водите упражнява контрол върху организациите по оползотворяване и лицата, изпълняващи индивидуално задълженията за управление на масово разпространени отпадъци, както и върху дейностите по управление на отпадъците и прилагането на релевантните регламенти на ЕС, включително по отношение на трансграничните превози на отпадъци.

Общинските съвети не са контролни органи по смисъла на закона, но имат ключова роля при формирането на местната регулаторна рамка. Те приемат наредби за условията и реда за изхвърляне, събиране (включително разделно), транспортиране, оползотворяване и обезвреждане на битови и строителни отпадъци на територията на общината. Тези наредби, приети на основание чл. 22 ЗУО, определят регулаторна рамка за организацията и осъществяването на управлението на отпадъците от кмета и операторите.

¹⁶ МП предлага: Изхвърлянето на големи количества отпадъци на неразрешени места става престъпление.

¹⁷ Директива (ЕС) 2024/1203, чл.7, ал.3.

Преследването на нарушенията и престъпленията, свързани с отпадъците, се осъществява не само от органите на прокуратурата и регионалните инспекции по околна среда, но и от Агенция „Митници“, Националната агенция за приходите и ГД „Национална полиция“ (ГДНП). От февруари 2023 г. в структурата на ГДНП функционира специализирано звено за борба с престъпленията против околната среда и дивата природа, чиито правомощия обхващат и разследването на престъпления, свързани с управлението на отпадъците. **По приоритизация на професионалното ръководство на ГДНП, фокусът на звеното е насочен основно към престъпленията, свързани с общите отпадъци (чл. 353б) и с опасните отпадъци (чл. 353в).** В рамките на оперативно-издирвателната дейност често се осъществява координация с митническите и данъчните органи, особено при случаи на трансграничен трафик на отпадъци, както и при свързани данъчни и акцизни измами.

Основни пропуски и предизвикателства

Анализът на съществуващата административна и правоохранителна практика, интервюта с експерти в областта на управлението на отпадъците и проведената на 8 октомври 2025 г. международна кръгла маса на тема „Градски войни с отпадъците: борба с престъпността, корупцията и замърсяването“¹⁸ очертават **редица структурни пропуски**, както в правната рамка, така и в нейното прилагане. Най-значимите от тях са:

- **Непълно прилагане на наказателноправните състави.** НК предвижда относително високи санкции за престъпленията, свързани с управлението на отпадъците, но в практиката те се използват рядко. Деяния, попадащи в обхвата на чл. 353б–353г НК, често се третират като административни нарушения по *Закона за управление на отпадъците* и завършват с акт и глоба от РИОСВ или общината, без да се стига до досъдебно производство. Обсъжданите от Министерството на правосъдието изменения за засилване на наказателната защита по линия на отпадъците **на практика представляват признание, че съществуващата санкционна уредба и нейното прилагане не осигуряват достатъчно възпиращ ефект.**
- **Ограничен фокус върху ролите на извършителите.** Формално, съставите в НК позволяват привличане към отговорност на всяко лице, което извършва или организира незаконни дейности с отпадъци, но в практиката наказателното преследване се концентрира върху „очевидните“ субекти – оператори с разрешение, лица по чл. 35 ЗУО и физически лица, при чиято дейност се образуват отпадъци. Това създава **празнина по отношение на посредници, консултанти, фактически собственици и лица, които извличат икономическата полза**, без формално да имат задължения по управлението на отпадъци, и които по-рядко се привличат като съизвършители или подбудители по общите състави (организирана престъпна група, документни измами, пране на пари, корупция).

¹⁸ Център за изследване на демокрацията, *Градски войни с отпадъците*, кръгла маса, София, 8 октомври 2025 г.

- **Неефективност на прилаганите санкции.** Макар ЗУО да предвижда съществени глоби за юридически лица – например от 10 000 до 50 000 лв. при незаконно изхвърляне или нерегламентирано третиране на опасни отпадъци и до 100 000 лв. при повторност – на практика често се налагат по-ниски санкции, обикновено за отделни нарушения, без да се прибегва до допълнителни мерки (отнемане на разрешения, временно спиране на дейност, конфискация на облаги). В комбинация с високите печалби от незаконно третиране и депониране на отпадъци това **обезсмисля възпиращата функция на санкциите, особено спрямо организирани мрежи и големи оператори.** Допълнително, в националното право все още липсват оборотнообвързани санкции за юридически лица, каквито изисква Директива (ЕС) 2024/1203, където максималните глоби са обвързани с проценти от годишния оборот или много високи абсолютни прагове.
- **Незаконните сметища и дребни нарушения.** ЗУО и общинските наредби формално забраняват изхвърлянето на отпадъци на неразрешени места и предвиждат глоби за физически и за юридически лица, както и задължения на кмета предотвратяване и почистване на незаконни сметища. На практика обаче санкциите към отделни нарушители се налагат рядко, контролът е епизодичен, а разходите за почистване обикновено се поемат от общината. Това води до **хронично натрупване на нерегламентирани сметища и нормализиране на „дребните“ нарушения като поведение без реален риск.**
- **Ограничено търсене на отговорност за бездействие на контролни органи.** Законът съдържа разпоредби за административна наказателна отговорност на кметове и длъжностни лица при неизпълнение на задълженията за контрол и предотвратяване на незаконни сметища, но експертните оценки показват, че на практика тези текстове почти не се прилагат. Това **създава усещане за безнаказаност при системно неизпълнение или формално изпълнение на контролните функции,** включително в случаи, в които бездействието е предпоставка за тежки екологични щети.
- **Недостатъчен капацитет за разследване.** Специализираното звено за престъпления против околната среда и дивата природа към ГДНП е важна стъпка напред, но ресурсите му са ограничени спрямо обхвата на проблематиката. Значителна част от най-тежките нарушения се извършват в отдалечени и слабо населени райони, където няма постоянни екипи с необходимата експертиза. **Липсват достатъчно технически възможности за проследяване на веригите на отпадъците и за бързо установяване и доказване на реалните екологични щети** (например чрез системни лабораторни изследвания, сателитен мониторинг, интегрирани информационни системи).
- **Недоизползван потенциал на граждански сигнали.** Законът допуска подаване на сигнали и жалби, а общините и неправителствени организации все по-често документират нерегламентирано изхвърляне и изгаряне на отпадъци. Въпреки това **липсва единна, леснодостъпна система за подаване и проследяване на сигнали,**

ните гаранции, че всеки сигнал се проверява и води до видим резултат. Това демотивира гражданите и местните общности да участват активно в наблюдението на проблемни обекти и локации.¹⁹

- **Липса на надеждна статистическа база.** Официалната статистика на МВР и НСИ не позволява ясно разграничаване на престъпленията, свързани с незаконно управление на отпадъците, от останалите престъпления против околната среда. В годишните и месечните отчети липсва отделна категория за такива деяния, а публично наличните данни обикновено сочат минимален брой разкрити престъпления в тази група. Това **затруднява оценката на реалния мащаб на проблема, планирането на ресурсите за противодействие и мониторинга на ефекта от предприетите политики.**

¹⁹ Събев, М., Безлов, Т., и Георгиев, Г., *Регистрация на престъпленията в България: Нормативни и институционални аспекти*, София: Център за изследване на демокрацията, 2021.

ТИПОВЕ ПРЕСТЪПЛЕНИЯ С ОТПАДЪЦИ

Престъпленията, свързани с управлението на отпадъци, не представляват единен тип деяние, а по-скоро група от устойчиви незаконни практики, които комбинират екологични нарушения, икономически измами и често корупция. Международните оценки очертават сходна картина.^{20,21,22,23,24} Навсякъде по веригата се повтарят няколко модела: незаконно депониране, временно складиране и изгаряне; трансграничен трафик и „изпиране“ на отпадъци; злоупотреба с формално легални оператори и схеми за разширена отговорност; документни и финансови измами; корупция, натиск и сплашване.

Общият знаменател между тези практики е икономическият им двигател. При голяма част от отпадъците, особено опасни, смесени, строителни, нискокачествени пластмаси, стойността е отрицателна – **законното събиране, транспортиране и третиране изискват високи разходи, които не могат да бъдат дори частично компенсирани от последващо използване или продажба на рециклирани материали.**^{25,26} Разликата между стойността на тези разходи и „евтините решения“ се превръща в печалба за престъпните мрежи. В условията на слаб контрол и ниски санкциите, рационалният избор за част от участниците в сектора е отпадъкът да „изчезне“ от системата – да бъде депониран нерегламентирано, изгорен при неподходящи условия или изнесен към юрисдикции с по-слаби екологични и контролни стандарти.

²⁰ Isarin, N., Baez Camargo, C., and Cabrejo le Roux, A., *Dirty deals – Case studies on corruption in waste management and trade*, Basel Institute on Governance, Basel, 2023.

²¹ Favarin S., Screen P., and Axinte L. A., *Waste crime investigation phases and the role of emerging technologies*, Università Cattolica del Sacro Cuore, Milan, 2025.

²² Dutch National Police, *Environmental Crime Threat Assessment 2024*, Strategic Environmental Chamber, The Hague, 2024.

²³ Europol, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (EU SOCTA) 2025: The Changing DNA of Serious and Organised Crime*, Europol, The Hague, 2025.

²⁴ UK Environment Agency, *National waste crime survey 2025: results and findings*, London, 2025.

²⁵ Isarin, Baez Camargo, and Cabrejo le Roux, *Dirty deals*, Basel Institute on Governance, 2023.

²⁶ UK Environment Agency, *National waste crime survey 2025: results and findings*, London, 2025.

Фигура 1. Типове престъпления с отпадъци в България

Източник: Център за изследване на демокрацията.

Въпреки че в България разследванията на такива практики са малко на брой, престъпленията, свързани с отпадъци, са широко разпространени. През последните години страната се утвърди както като територия с множество нерегламентирани сметища и случаи на незаконно изгаряне, така и като дестинация или транзитна точка за отпадъци от други държави членки, особено Италия.^{27,28} **Българските разследвания и съдебни дела показват същите модели, описани в международните доклади:** от изхвърляне и заграбване на отпадъци край населени места, през „рециклиране на хартия“ без реално третиране, до трансгранични схеми с участието на посредници, кухи фирми и политически покровители.

Основните прояви на престъпленията, свързани с отпадъци в българския контекст, се групират в **три ключови категории** – **незаконно депониране и изгаряне, трансграничен трафик и нерегламентирани практики на законни оператори**. Те обикновено са съпроводени с редица допълнителни престъпления (Таблица 2).

²⁷ Levy, A., Tchobanov, A. and Stoyanov, D., *The garbage that is suffocating Bulgaria*, BIRD – Bureau for Investigative Reporting and Data, 2 January 2021.

²⁸ Bivol, *WasteGate companies investigated for ties with Camorra and Ndrangheta deliver 9000 metric tons of waste to Bulgaria*, Bivol.bg, 2020.

Таблица 2. Основни категории престъпления, свързани с управлението на отпадъци, и техните проявления в България

Категория престъпление	Разпространени практики в световен мащаб	Установени проявления в български контекст
Незаконно депониране, временно складиране, загробване и изгаряне	Нерегламентирани сметища и депа; изоставяне на отпадъци на общински и частни терени; загробване на строителни, производствени и опасни отпадъци; изгаряне на открито или в неподходящи инсталации; „изчезване“ на отпадъци по веригата между събирач и оператор.	Масово дребномащабно незаконно изхвърляне около населени места; десетки нерегламентирани сметища в периферията на големи градове; случаи на загробване на отпадъци в земеделски имоти; складиране на големи количества отпадъци в и около ТЕЦ и индустриални площадки; периодично изгаряне през нощта и в почивни дни; устойчиви емисионни нарушения и множество граждански сигнали за „комплексно замърсяване“.
Трансграничен трафик и „изпиране“ на отпадъци	Незаконни пратки между държави членки; износ към трети държави чрез неправилна класификация (опасни отпадъци, декларирани като „зелени“ или като стоки втора употреба); подмяна на документи по време на транспортиране; многократно препродаване през вериги от търговци и посредници; използване на фирми без реален капацитет.	Внос на смесени отпадъци (декларирани като гориво от твърди отпадъци - RDF) от Италия и други държави с неясно или незаконно предназначение; пратки, декларирани като суровина за производство, без наличие на реален производствен капацитет; открити и впоследствие реекспортирани контейнери на пристанище Варна; участие на посреднически фирми със спорен капацитет и връзки с чуждестранни оператори; участие на България в международни операции срещу незаконния трафик на отпадъци.
Незаконни практики в рамките на легалния сектор	„Sham recovery“ – деклариране на рециклиране или оползотворяване при минимално или липсващо реално третиране; манипулиране на качеството на сортирани потоци; връщане на остатъци на пазара; злоупотреба със схеми за разширена отговорност на производителя и сертификати за рециклиране; системно неспазване на условия по разрешителни и лицензи.	Риск от симулирано оползотворяване и рециклиране в инсталации за изгаряне и обработка на отпадъци; концентрация на договори за сметосъбиране и третиране в ограничен кръг оператори; напрежение около концесиите и договорите за сметосъбиране и сметопочистване в големи общини; ограничен капацитет на общини и регионални инспекции да проверяват фактическото изпълнение на условията в разрешителните и договорите.
Документни и финансови измами	Умишлено неправилно описание на отпадъка; подценяване на опасни свойства; фалшиви анализи и сертификати; разминаване между физически товар и товарителница; фиктивни фактури и обороти; избягване на такси и данъци чрез деклариране на отпадък като „продукт“; пране на пари и ДДС схеми чрез вериги от кухи фирми.	При редица трансгранични случаи фирмите по веригата за доставка се оказват с минимален персонал и реална дейност, но с декларирани големи обороти; данни за занижаване на превозваните количества в съпътстващите документи и за пренасочване на отпадъци към площадки, различни от декларираните; ограничен брой случаи, в които разследването на престъплението срещу околната среда и финансовото разследване се разработват паралелно, но ясни индикатори за висок риск в сектора.
Корупция, натиск и насилие	Купуване на влияние при изработване на политики и регулации; фаворизиране при обществени поръчки; корупция при издаване на разрешителни и лицензи; избирателно или „поръчково“ прилагане на контролни механизми; заплахи и нападения срещу кметове, инспектори и граждани, които сигнализират или предприемат мерки срещу незаконни практики.	Публични съмнения за зависимост между местни политически елити и определени оператори в сектора на отпадъците; политически скандали и наказателни производства, свързани с вноса и изгарянето на отпадъци; случаи на физически нападения над представители на местната власт след опити за ограничаване на незаконно изхвърляне; усещане за безнаказаност, което подкопава доверието в институциите и демотивира гражданските сигнали.

Незаконно депониране, складиране и изгаряне

Незаконното депониране и нерегламентираното изгаряне са най-видимото лице на престъпленията, свързани с отпадъци. Националното изследване на престъпността с отпадъци в Англия ги описва като незаконно изхвърляне или изгаряне на отпадъци извън разрешени съоръжения, експлоатиране на нелегални площадки за прием и складиране и изоставяне на отпадъци на частна или публична земя, включително след прекратяване на дейността на оператори.²⁹ Аналогични наблюдения правят и Базелският институт и холандските органи, които подчертават, че именно спестените разходи за правилно третиране – при нарастващи нормативни изисквания – стоят в основата на тези практики.^{30,31}

Последиците от нерегламентираните сметища са сериозни: натрупване на отпадъци, привличане на вредители като мишки и плъхове, и отделяне на токсични газове, като метан и въглероден диоксид. Рискът от пожари през летните месеци превръща тези сметища в потенциален източник на екологични катастрофи и непосредствена заплаха за живота и здравето на живеещите в близост. Пример за това е пожарът от септември 2025 г. на незаконно сметище за строителни отпадъци между софийските квартали „Младост“ и „Горубляне“.³² През 2025 г. Пловдив също е засегнат от няколко пожара на нерегламентирани сметища.^{33,34} В редица случаи тези пожари са съзнателно предизвикани, за да се намали обемът на отпадъците и впоследствие да се приемат нови количества.

²⁹ UK Environment Agency, *National waste crime survey 2025: results and findings*, London, 2025.

³⁰ Isarin, Baez Camargo, Cabrejo le Roux, *Dirty deals*, Basel Institute on Governance, Basel, 2023.

³¹ Dutch National Police, *Environmental Crime Threat Assessment 2024*, Strategic Environmental Chamber, 2024.

³² Шаламанов, А., „Гори сметище между кварталите „Младост“ и „Горубляне“ в София“, БТВ, 15 септември 2025.

³³ Dariknews.bg, „Пожар на незаконно сметище обгази част от Пловдив“, 23 септември 2025.

³⁴ 24chasa.bg, „Откриха 3 дка незаконно сметище след сигнал за пожар, обгазил Кичюка“, 24 септември 2025.

Фигура 2. Прояви на незаконно третиране на отпадъците

Източник: Център за изследване на демокрацията.

Традиционната картина на **нерегламентираното депониране** в България е добре позната – множество незаконни сметища по периферията на градове и села, в дерета, по поречия и в земеделски земи. В периода **преди въвеждането на по-строги мерки за управление на отпадъците в София**, международни анализи отчитат над **240 нерегламентирани сметища** само на територията на столицата.³⁵ Подобна ситуация се наблюдава и в по-малки общини: местни разследвания в община Септември описват над 160 места за незаконно изхвърляне на строителни и битови отпадъци, включително заграбване на смесени отпадъци в дървета в непосредствена близост до земеделски площи.

Такива практики рядко стигат до наказателни производства, като най-често резултатът е административен акт и последващо частично почистване, което оставя безнаказаността като доминиращ сигнал към останалите участници.

Престъпните мрежи – местни и трансгранични, се възползват от съществуващата инфраструктура, културата на изхвърляне и липсата на достатъчно модерни алтернативи, за да извършват незаконните си дейности, което прави страната уязвима за нелегални практики.

По-рисковото ниво на незаконното депониране се проявява в заравянето на големи количества отпадъци, включително потенциално опасни, в земеделски имоти или край населени места. В района на Червен бряг

³⁵ OECD, “Cleaning up our act: How Sofia is transforming waste management”, OECD Environment blog, 28 May 2025.

и с. Рупци прокуратурата разкрива заравяне на над 120 тона отпадъци в частни поземлени имоти без разрешение, при което произходът и съставът на отпадъците дълго остават неясни.³⁶ Подобни случаи отразяват по-системен проблем: **липса на предварително проследяване на потоците от строителни и производствени отпадъци, ограничен капацитет за внезапни проверки и ниска вероятност за реално санкциониране.**

В София има няколко големи незаконни сметища за депониране на изкопни маси и строителни материали. Според данни на Столичния инспекторат, пет от тях са най-големи: до кв. „Горубляне“ (район „Младост“), до кв. „Суходол“, в район „Панчарево“, в район „Красна поляна“ (в земеделски земи) и близо до село Ботунец. Полицейските разследвания сочат, че **действат поне три големи престъпни мрежи, които се занимават с незаконно изхвърляне на изкопни материали и експлоатират незаконни сметища.** Не е ясно кога точно е започнала дейността на тези престъпни мрежи, но има индикации за поне 5-годишна активност (приблизително от началото на новия строителен бум в София). По оценка на Столичния инспекторат, общият брой на незаконните сметища е около 200.

Мрежите за незаконно изхвърляне на изкопни маси и строителни материали се ръководят от стремеж към бърза печалба и работят чрез законно регистрирани фирми. **Зад всяка от престъпните схеми стои организатор, който осигурява парцели земеделска земя за „разтоварища“,** много често чрез законни договори за наем със техните собственици. Един от най-емблематичните случаи е нерегламентираното сметище в столичния квартал „Горубляне“ (**Каре 1**).

Ограничаването на тези мрежи изисква ежедневна координация и сътрудничество между множество институции: МВР, ДАИ, Министерството на земеделието (по-конкретно Общинските служби по земеделие) и РИОСВ-София, които контролират транспортните фирми и местата за депониране. **Ключова е и ролята на районните администрации,** които издават разрешителни за строеж и документи за транспортиране на отпадъци, както и стриктният контрол по Наредбата за управление на строителните отпадъци (НУСО) на Министерския съвет.

Каре 1. Най-голямото нерегламентирано депо край София: Случаят „Горубляне“

Сметището в кв. „Горубляне“ е един от най-мощните и показателни примери за голяма престъпна организация, която се възползва от празнотите в националното законодателство и слабата координация между институциите, включително и различни организационни проблеми в Столична община, които остават нерешени.

В основата на схемата е необходимостта от извозване на огромни количества земна маса и строителни отпадъци, генерирани от

³⁶ ПРБ, Прессъобщение: „Над 120 тона достигна откритото количество незаконно заровен боклук край Червен бряг и с. Рупци“, 3 юли 2020.

интензивното строителство в столицата. Според одобрените от Столична община регламенти, изкопни маси и строителни материали трябва да се депонират на специализирани площадки за третиране на строителни отпадъци, като общинската във „Враждебна“, стопанисвана от общинското дружество „Софинвест“. Тъй като таксите на тези специализирани депа са сравнително високи, строителните фирми търсят алтернативи, за да намалят разходите си. Известни криминални предприемачи от близкото минало предлагат такова „алтернативно евтино решение“.

В покрайнините на кв. „Горубляне“ (район „Младост“) има голям брой земеделски парцели, предвидени за изкупуване от Столична община за планирания нов „Източен парк“ на ниски цени. Собствениците на имотите смятат оценките за несправедливи и обжалват решенията, като междувременно позволяват на въпросните „предприемачи“ да изсипват пръстта от строежите върху тези частни ниви. В резултат на това, в района на „разтоварището“ възниква хълм от насипана пръст с височина около 11 метра. Опитът на Столичния инспекторат да спре тази схема чрез налагане на административни санкции до момента е неуспешен.

Според полицейското разследване, незаконното сметище край „Горубляне“ обхваща поне 40 парцела. Данните сочат, че ежедневно там се разтоварват около 200 камиона. Неформалната такса, събирана от организаторите за услугата, е 80 лв. (40 евро) на курс, което е наполовина на таксата в легитимното общинско депо във „Враждебна“. Така престъпната мрежа генерира оборот от около 16 000 лв. на ден или 480 000 лв. на месец.

Успехът на схемата се дължи на ефективната адаптация на организацията към законовите празноти. Веригата започва от строителните фирми, които наемат превозвачи за извозване на изкопната маса. На второ ниво действат около 10-12 специализирани транспортни фирми, които поемат поръчките и извозват пръстта до незаконното сметище в „Горубляне“. Тези фирми имат уговорка с организатора на схемата, който от своя страна е сключил договори със собствениците на земите. При опит на инспектори от Столичния инспекторат да спрат камионите, шофьорите не се подчиняват, ако няма полицейско присъствие. В случаите, когато инспекторатът организира акции съвместно с „Пътна полиция“, шофьорите биват предупреждавани и извозването спира. Когато са спирани, водачите обикновено твърдят, че са просто изпълнители, а съставените актове за нарушения на фирмите често не могат да бъдат връчени и след 6 месеца изтичат по давност.

Нерегламентираното изгаряне допълва тази картина. Някои изследвания³⁷ отчитат незаконното изгаряне като отделна и устойчива категория престъпления с отпадъци, с реално въздействие върху качеството на въздуха и конкуренцията в сектора. В България, макар доказаните случаи да са ограничени, съчетанието от граждански сигнали, журналистически разследвания и жалби до Европейската комисия очертава **риск от изгаряне на неясно класифицирани отпадъци в топлоелектрически централи и други индустриални инсталации.** Пример за това е натрупването на големи количества отпадъци около ТЕЦ „Бобов дол“ и „Брикел“, които медиите³⁸ свързват с един и същи икономически кръг, както и периодично изгаряне на тези потоци, често през нощта или в почивни дни, когато контролът е най-слаб. Местните

³⁷ UK Environment Agency, *National waste crime survey 2025: results and findings*, London, 2025.

³⁸ Levy, Tchobanov, and Stoyanov, *The garbage that is suffocating Bulgaria*, BIRD, 2 January 2021.

жители описват постоянен „комплексен смог“ – смесица от въглищен дим, биомаса и мирис на изгоряла пластмаса, която трудно се свързва с конкретен източник, но ясно сигнализира за проблем в горивната база.

Тези практики се утежняват от преплитането между местните власти и операторите. Случаят в община Гълъбово показва как общината фактически се превръща в логистичен посредник за RDF отпадък, пристигащ на пристанище Бургас, поемайки разходите по транспортирането му до ТЕЦ „Брикел“, която го приема като „гориво“. Формално това се представя като част от усилията за оползотворяване и намаляване на депонирането, но на практика прехвърля значителен екологичен и здравен риск върху местното население, без адекватна публична прозрачност за състава и количествата на изгаряните отпадъци. **Този тип зависимости между общини и оператори са показателни за по-широкия риск от „захват“ на политики и контролни функции от частни интереси.**

В български условия незаконното депониране и изгаряне могат да се разглеждат в три взаимно свързани слоя. Първо, масовото, дребномащабно незаконно изхвърляне и палене на отпадъци от домакинства и малки фирми, което оформя „фон“ на нормализирана незаконност. Второ, големите нерегламентирани площадки за складиране и загробване, често свързани с по-дълги логистични вериги и неясен произход на отпадъците. Трето, използването на индустриални мощности – най-вече ТЕЦ – за изгаряне на отпадъци, при което законови инструменти като комплексни разрешителни и договори за оползотворяване служат като прикритие за практики с потенциално престъпен характер.^{39,40,41}

Незаконен трансграничен трафик на отпадъци

Трансграничният трафик на отпадъци е сложна форма на престъпност, която често включва организирани мрежи и се осъществява чрез фалшифициране на документи и злоупотреба със законови и регулаторни вратички. Методите включват невярно деклариране на опасни отпадъци като неопасни, маскиране на отпадъци като стоки втора ръка или използване на подвеждащи кодове за класификация.

Този вид престъпления е по-малко видим за местните общности, но заема централно място в европейските оценки за екологична престъпност. Оперативният план на ЕС по линия на ЕМПАСТ посочва, че Съюзът е едновременно източник, дестинация и транзитен коридор за незаконен превоз на отпадъци, като особено уязвими са държавите от Източна Европа, към които се пренасочват потоци от Западна Европа.⁴² Престъпните мрежи все по-често действат отвътре като част от легалния сектор – чрез лицензирани фирми за събиране, търговия и рециклиране, брокери и

³⁹ Isarin, Baez Camargo, and Cabrejo le Roux, *Dirty deals*, Basel Institute on Governance, 2023.

⁴⁰ Dutch National Police, *Environmental Crime Threat Assessment 2024*, Strategic Environmental Chamber, 2024.

⁴¹ МОСВ, „ТЕЦ „Бобов дол“ с окончателно потвърдена от Административен съд санкция, наложена от РИОСВ – София“, 05 октомври 2023; Районен съд – Дупница, Решение по НАХД № 123/2022 г.; Симеонова, Е., „Има ли чадър?“ Как ТЕЦ „Брикел“ получи глоби за 1 милион, но плати само 6500“, Свободна Европа, 13 март 2025 и др.

⁴² Council of the European Union, *EMPACT 2024 Operational Action Plan – Environmental Crime*, Brussels, 2023.

посредници, които използват **сложни корпоративни и логистични конструкции**, за да **прикрият произхода и крайната дестинация на отпадъчните потоци**.⁴³

Практически това се реализира на няколко етапа. Най-напред отпадъкът се „изпира“ документално – опасни или силно замърсени потоци се описват като неопасни, като вторични суровини или като продукти втора употреба. При отпадъци с висока отрицателна стойност, например опасни индустриални отпадъци, стимулът да се намалят разходите чрез износ към държави с по-ниски стандарти е изключително силен, а изкушението да се използват подвеждащи кодове и непълни декларации е структурно заложено в бизнеса.⁴⁴ Холандската оценка за престъпленията с пластмасови отпадъци⁴⁵ показва как нискокачествени, смесени пластмасови потоци многократно сменят собственика си, преминавайки от големи компании към дребни търговци и посредници, които ги насочват към държави в Източна Европа и по-нататък към Азия.

Анализът на глобалните тенденции от Европол посочва,⁴⁶ че **забраната на Китай за внос на пластмасови отпадъци през 2018 г. е послужила като катализатор, който драстично променя глобалния пейзаж на трафика на отпадъци**. Това решение принуди търговците да търсят нови пазари и дестинации в други части на света, включително в Източна Европа и страни като България и Турция. Този процес създава нови и непредвидени предизвикателства пред местните правоприлагащи органи, които трябва да се справят с увеличените потоци от отпадъци и сложните схеми за тяхното транспортиране.

България се появява в тази картина най-ясно в скандалите около вноса на отпадъци от Италия. Откроява се примерът с 9000 тона балиран отпадък от региона на Неапол, първоначално предназначен за Констанца, който впоследствие е пренасочен към Свищов и Плевен, а след това – до Варна.⁴⁷ Формално отпадъкът е деклариран като суровина за производство на строителни материали, но на място липсват инсталации, инфраструктура и капацитет за подобна дейност. Според прокуратурата това представлява незаконно складиране, при което „рециклирането“ съществува единствено в документацията.

През 2020 г. на пристанище Варна са открити десетки контейнери с отпадъци от Италия, внесени в нарушение на правилата за трансграничен превоз (Каре 2). След обществен натиск и координация с италианските власти част от пратките са върнати обратно, което **илюстрира как представян първоначално за легален превоз може да се превърне в незаконен трафик вследствие на проверки и международно сътрудничество**. Случаите придобиват допълнително политическо

⁴³ Europol, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (EU SOCTA) 2025*, Europol, 2025.

⁴⁴ Isarin, Baez Camargo, and Cabrejo le Roux, *Dirty deals*, Basel Institute on Governance, 2023.

⁴⁵ Dutch National Police, *Environmental Crime Threat Assessment 2024*, Strategic Environmental Chamber, 2024.

⁴⁶ Europol (2022), *Environmental Crime in the Age of Climate Change – Threat assessment 2022*, Publications Office of the European Union, Luxembourg..

⁴⁷ Bivol, *WasteGate companies investigated for ties with Camorra and Ndrangheta deliver 9000 metric tons of waste to Bulgaria*, Bivol.bg, 2020.

измерение със задържането и обвиненията срещу заместник-министър на околната среда и водите и повдигнатото обвинение срещу бивш министър за участие или съдействие в подобни схеми.⁴⁸

Капе 2. „Италианският боклук“: Аферата WasteGate

През 2018–2019 г. в България започват да пристигат хиляди тонове балирани отпадъци от Италия, формално декларирани като гориво от твърди отпадъци (RDF) и суровина за производство на строителни материали или за оползотворяване като гориво в ТЕЦ-ове. Журналистически разследвания показват, че част от фирмите по веригата са разследвани в Италия за връзки с Камора и Ндрангета. Площадките в Свищов и Плевен, които по документи трябва да преработват отпадъка, нямат реален технически капацитет. В същия период в пристанище Варна са задържани десетки контейнери с отпадъци, които по състав не отговарят на декларираните характеристики и кодове.

В отговор италианските карабинери и българската прокуратура започват паралелни разследвания за незаконен трансграничен превоз, незаконно складиране и оползотворяване на отпадъци. В България са образувани досъдебни производства за организирана престъпна група, в рамките на които са привлечени като обвиняеми заместник-министър на околната среда и водите, бивш министър и свързани с тях бизнесмени. Обвиненията включват улесняване на незаконен внос чрез бездействие на контролни органи, манипулиране на разрешителни режими и допускане отпадъци да бъдат складирани и изгаряни при условия, несъвместими с екологичното законодателство.

В резултат на разследванията част от контейнерите с италиански отпадъци са реекспортирани обратно към Италия, след официално установяване на несъответствие с изискванията на Регламента за превоз на отпадъци. Съдилищата потвърждават редица санкции срещу ТЕЦ „Бобов дол“ и свързани оператори за нарушения на комплексните разрешителни и за нерегламентирано третиране на отпадъци, включително глоби от по 100 000 лв. и обявяване за нищожно на разрешение за „експериментално“ горене. Случаят WasteGate се превръща в показателен пример за преплитането на трансграничен трафик на отпадъци, използване на легални инсталации като крайна точка и корупционно влияние във висши нива на администрацията.

Трансграничният аспект не се изчерпва с италианските отпадъци. Разследвания и оперативни действия на Европол очертават **Балканите като транзитен коридор за незаконни пратки на строителни и други опасни отпадъци към трети държави**, при което държави като България играят ролята на междинна спирка – място за временно складиране, прекласифициране и препродажба.^{49,50} Участието на България в международни операции като TOX'23,⁵¹ координирана от SELEC и насочена към незаконното управление и трафик на опасни отпадъци, е знак, че националните органи започват да третират тези практики като част от по-широка картина на организирана престъпност и заплаха за регионалната сигурност.

⁴⁸ European Union Forum of Judges for the Environment (EUFJE), *Climate law and litigation – National report: Bulgaria* (Национален доклад за приложението на правото в областта на климата и околната среда). Brussels, 2022.

⁴⁹ Dutch National Police, *Environmental Crime Threat Assessment 2024*, Strategic Environmental Chamber, 2024.

⁵⁰ Europol, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (EU SOCTA) 2025*, Europol, 2025.

⁵¹ МОСВ, Прессъобщение: „България се включи в международната операция TOX'23“, 1 ноември 2023.

Нерегламентирани практики на законни оператори и генератори на отпадъци

Така очертаният модел показва, че **трансграничният трафик и незаконното депониране и изгаряне рядко съществуват изолирано**. Обичайният сценарий започва с отпадък, генериран в държава с високи разходи за третиране, преминава през поредица от посредници и трансфери, на всяка стъпка придобива все по-изчистен документален профил, а накрая изчезва в депа, складове или горивни камери в държави с по-слаб контрол, сред които и България.^{52,53,54,55}

Освен явните незаконни практики, като незаконното депониране, загробването и трансграничния трафик, в системата за управление на отпадъците се откроява и една по-трудно видима категория – **измамите и нарушенията, извършвани от формално законни участници**. Това са оператори с разрешителни, концесионери, общински изпълнители, както и големи генератори на отпадъци, като болници и промишлени предприятия. Международните оценки за престъпленията с отпадъци^{56, 57} подчертават, че **голяма част от вредите за околната среда и бюджета се генерират именно вътре в легалната система**, чрез манипулиране на класификацията, количествата и качеството на отпадъците, а не само чрез открито нелегални депа.

В контекста на България, данни от Столична община позволяват да се разграничат ясно два основни типа подобни практики. Първият е свързан с **генераторите на отпадъци**, особено в чувствителни сектори като здравеопазването. При болниците и други лечебни заведения се наблюдава системно смесване на опасни болнични отпадъци с битови – тоест инфекциозни материали, остри предмети или химични препарати се изхвърлят заедно с общия поток, който се събира и третира като обикновен битов отпадък. Мотивът е свързан с това, че **опасните отпадъци са по-скъпи за третиране и подлежат на по-строг контрол, докато скриването им в битовия поток намалява разходите и вероятността за проверка (Каре 3)**.⁵⁸ Така рискът се прехвърля върху работниците по чистотата, инсталациите за третиране и в крайна сметка – върху околната среда и общественото здраве, без това да се отразява в официалната статистика за опасните отпадъци.

⁵² Isarin, Baez Camargo, and Cabrejo le Roux, *Dirty deals*, Basel Institute on Governance, 2023.

⁵³ Dutch National Police, *Environmental Crime Threat Assessment 2024*, Strategic Environmental Chamber, 2024.

⁵⁴ Ibid.

⁵⁵ Europol, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (EU SOCTA) 2025*, Europol, 2025.

⁵⁶ UK Environment Agency, *National waste crime survey 2025: results and findings*, London, 2025.

⁵⁷ Isarin, N., C. Baez Camargo, A. Cabrejo le Roux, *Dirty deals – Case studies on corruption in waste management and trade*. Basel Institute on Governance, Basel, 2023.

⁵⁸ Столична община, Прессъобщение: „Столичната община преустановява приемането на отпадъци от болниците след пореден случай на нерегламентирано смесване на болнични отпадъци“, 1 април 2025.

**Каре 3. Смесване на опасни и неопасни отпадъци:
Случаят „Св. Екатерина“**

През април 2025 г. Столичният инспекторат установява, че Университетска болница „Света Екатерина“ системно изхвърля опасни болнични отпадъци – използвани игли, спринцовки, окървавени марли и други инфекциозни материали – заедно с обикновения битов боклук. При проверка на място, инспекторите установяват, че вместо да бъдат предавани за инсинерация на специализирани фирми, болнични отпадъци са смесени с обикновен битов отпадък и поставени в чували, без задължителните обозначителни стикери и са оставяни до контейнерите за смет или в двора на болницата, за да бъдат извозени от общинските камиони.

След административен акт и наказателно постановление, болничното заведение обжалва, но Софийският районен съд потвърждава нарушението на *Закона за управление на отпадъците* и налага на болницата имуществена санкция от 20 000 лева. Решението е сред първите съдебно потвърдени случаи в София и идва на фона на десетки подобни сигнали през предходните месеци. След като през април 2025 г. Столичното предприятие за третиране на отпадъци временно спира да приема отпадъци от болничните заведения в София, установените нарушения рязко намаляват. Случаят с УМБАЛ „Света Екатерина“ се превръща в ясен пример за рисковете, които крие липсата на контрол при третирането на опасни медицински отпадъци в столицата.

Вторият тип засяга концесионерите и изпълнителите по сметосъбиране и сметоизвозване. Тук **манипулацията е насочена към количествата и произхода на отпадъка**. По данни на Столична община, при вътрешни проверки са установявани случаи, в които отпадъци от други населени места се транспортират на територията на столицата и се отчитат като част от договорения обем, както и практики на умишлено намокряне на отпадъците с цел увеличаване на отчетения тонаж, върху който се базира заплащането.⁵⁹ Допълнително се наблюдават случаи, в които определен тип отпадък се отчита като по-скъпа категория – например едрогабаритни отпадъци или специфични фракции – без реално да са изпълнени изискванията за разделното им събиране и третиране. На практика това означава, че гражданите плащат за услуга, която или не е извършена, или е извършена в обем, значително по-малък от отчетения.

Тези практики формално често изглеждат като „договорен спор“ или административно нарушение, но по същество представляват **комбинация от документна измама, злоупотреба с доверие и неправомерно разходване на публични средства**. Те подкопават стимулите за разделно събиране и правилно третиране на отпадъците, изкривяват конкуренцията между операторите и затрудняват планирането на капацитет – защото официално отчетените обеми не отразяват реалното генериране и събиране. От гледна точка на наказателното право именно тук се срещат екологичните престъпления и класическите икономически престъпления: в действията на привидно коректни оператори, които използват своето привилегировано положение в системата, за да извличат допълнителна печалба за сметка на околната среда и бюджета.

⁵⁹ Горчева, С., „След скандала с боклука: Как медицински отпадъци попадат в камиони с битова смет“, БТВ, 4 април 2025.

ПОХВАТИ НА ПРЕСТЪПНИТЕ МРЕЖИ

Когато се разглеждат в динамика, описаните категории престъпления с отпадъци показват ясно, че в основата им стоят сходни оперативни похвати. Престъпните мрежи рядко действат извън легалния сектор; напротив, те го използват като основна инфраструктура. Този тип престъпления са се превърнали във „вграден риск“ в определени сегменти на сектора за управление на отпадъците, при което лицензи, разрешителни и корпоративни структури служат едновременно като инструмент за легитимност и като щит срещу контрол.⁶⁰ Корупцията и клиентелизмът на различни нива – публична администрация, органи на местното самоуправление и регулаторни органи – често са условие за устойчивостта на подобни схеми.⁶¹

Типичното развитие на една престъпна схема започва с предложение за „евтино решение“ пред притежателя на отпадъка: значително по-ниска цена за събиране и третиране или възможност за износ, който да освободи капацитет. След това се включва **мрежа от посредници** – търговци, брокери, транспортни фирми, собственици на площадки и инсталации – част от които действат на границата на закона, а други са въвлечени съзнателно в незаконна дейност. Всеки участник добавя свой марж, но общата печалба се генерира от избягването на разходите за законосъобразно третиране. За да функционират тези вериги, е необходим висок контрол върху информацията и документацията. Това обяснява стремежа на престъпните мрежи да търсят партньорства със специалисти по регулиране и правни експерти, които познават в детайли националните и европейските изисквания и могат да „оптимизират“ класификацията, маршрута и крайното третиране на отпадъка.^{62,63} Част от тези „услуги“ включват изготвяне на убедително изглеждащи, но подвеждащи анализи на състава, подбор на удобни кодове по каталога на отпадъците и структуриране на веригата от компании по начин, който размива отговорността.

В държави като България, където секторът на отпадъците е силно зависим от общински договори и концесии, организираната престъпност има допълнителен стимул да влияе върху местната политика. Възможността да се **контролира поток от отпадъци към определени площадки или инсталации означава гарантиран приход и стабилен източник на средства за пране на пари. Когато към това се добавят слаб капацитет за контрол, неоправдано ниски административни санкции и ниска вероятност за наказателно преследване, секторът на отпадъците се превръща в привлекателен „портал“ между легалната и нелегалната**

⁶⁰ Isarin, Baez Camargo, and Cabrejo le Roux, *Dirty deals*, Basel Institute on Governance, 2023.

⁶¹ Ibid.

⁶² Favarin, Screen, and Axinte, *Waste crime investigation phases and the role of emerging technologies*, Università Cattolica del Sacro Cuore, 2025.

⁶³ Dutch National Police, *Environmental Crime Threat Assessment 2024*, Strategic Environmental Chamber, 2024.

икономика.⁶⁴ В този контекст отделните опити на длъжностни лица да упражнят контрол и да преустановяват подобни незаконни практики понякога стигат до използване на насилие от страна на нарушителите, което е ярък пример за резултатите от липсата на ефективно правоприлагане през последните години (**Каре 4**).

Каре 4. Нападението над кмета на Дъскот заради акт за незаконно изхвърлени отпадъци

На 3 ноември 2025 г. кметът на павликенското село Дъскот, Николай Митев, е нападат и бит в кметството от жител, на когото малко по-рано е съставил акт за нерегламентирано изхвърляне на строителни и битови отпадъци. Дни преди инцидента кметът установява новоизхвърлени строителни отпадъци на площадка за зелени и биоразградими отпадъци, която наскоро е била почистена, и първоначално отправя устно предупреждение към извършителя. При последваща проверка, след като отпадъците отново са стоварени на същото място, Митев съставя акт на 36-годишния собственик на камиона, с който са докарани отпадъците.

Малко по-късно същия ден нарушителят отива в кметството под претекст за „разговор“ по повод акта. Спорът прераства във физическо нападение – кметът получава удари в областта на лицето и тялото пред полицейски служител, който става пряк свидетел на случилото се. Пострадалият е освидетелстван от съдебен лекар във Велико Търново, като е установена лека телесна повреда. Нарушителят е задържан за 24 часа, а Районната прокуратура повдига обвинение за причиняване на лека телесна повреда на длъжностно лице при или по повод изпълнение на служебните му задължения – престъпление, за което законът предвижда до три години лишаване от свобода.

За самото незаконно изхвърляне на отпадъци общинската наредба на Павликени предвижда административна глоба в размер между 150 и 500 лв., която ще бъде наложена отделно. Случаят предизвиква публична реакция: кметът на община Павликени Емануил Манолов публикува позиция в подкрепа на нападнатия кмет и осъжда агресията срещу представители на местната власт, а национални медии акцентират върху парадокса, че опитът да се приложат правилата за управление на отпадъците може да доведе до физическо насилие при символично ниски санкции за самото нарушение.

За разлика от останалите форми на тежка и организирана престъпност, **престъпленията, свързани с отпадъци, обикновено се извършват не от физически, а от юридически лица.** В типичния случай, мрежите, участващи в престъпления с отпадъци, действат през законни компании, за да прикрият и улеснят незаконната си дейност.⁶⁵ Стратегията на престъпните мрежи включва придобиване на контрол върху съществуващи фирми или създаване на нови, които да служат като фасада за незаконни операции. В много случаи тези мрежи прилагат усъвършенствани методи, при които легални икономически дейности се преплитат с документни измами и корупционни практики, използвани като инструмент за заобикаляне на регулаторните изисквания и избягването на наказателно преследване.

⁶⁴ Europol, *EU Serious and Organised Crime Threat Assessment (EU SOCTA) 2025*, Europol, 2025.

⁶⁵ Europol, *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment 2025*, Publications Office of the European Union, 2025.

Използване на законно регистрирани компании

Профилът на компаниите, участващи в престъпни мрежи, свързани с престъпленията с отпадъци в България, най-общо съвпада с различните участници във веригата „от генериране до освобождаване на отпадъците“, описана в *Закона за управление на отпадъците*:

- **Недобросъвестни генератори на отпадъци** – в тази група активно се включват фирми от строителния сектор, който през последните повече от десет години преживява траен ръст, особено в София. Причината е както високият темп на строителство, така и съществуването на сиви икономически практики. Избягването на високите такси за депониране на строителни отпадъци и пръст е един от методите за намаляване на разходите чрез заобикаляне на законовите задължения.⁶⁶
- **Недобросъвестни специализирани транспортни компании** – това са фирми, ангажирани в извозване на изкопна пръст и строителни материали, които обслужват мрежите за нерегламентирано изхвърляне на строителни отпадъци.
- **Недобросъвестни фирми за събиране и транспортиране на отпадъци** – в тази категория попадат фирми, официално заети в сектора на събиране и извозване на домакински и производствени отпадъци. Те обикновено притежават експертни познания в областта на регулациите за отпадъци, което им позволява да се възползват от законовите и институционални празнини – да заобикалят контрола и да фалшифицират документи с висока степен на достоверност, за да генерират допълнителни печалби.
- **Недобросъвестни фирми за оползотворяване или обезвреждане на отпадъци** – за разлика от останалите три категории, тези фирми често са създадени специално за извършването на престъпна дейности (напр. нерегламентираното депониране на отпадъци). В случаите на незаконно депониране на строителни отпадъци и изкопни маси те играят и ролята на „брокери“, свързващи строителните фирми, специализираните транспортни фирми, корумпирани държавни и общински служители и собственици на терени, на които се оформят незаконните депа.

Престъпните мрежи, занимаващи се с престъпления с отпадъци в страните от ЕС, често използват специално създадените компании като подставени лица, които след кратък период от време се закриват, за да бъдат регистрирани нови на тяхно място.⁶⁷ За разлика от други държави в ЕС, в България има случаи, при които фирмите продължават да оперират с години, въпреки наложените санкции за нарушаване на екологичното законодателство. Например, според данни на Столичния инспекторат, една от компаниите, ангажирани с оползотворяване на строителни отпадъци в София, има документирани нарушения още от 2016 г. и продължава да се занимава с нерегламентирано депониране на земни маси и строителни отпадъци.

⁶⁶ Българска търговско-промишлена палата, „България е с най-висок дял на сивата икономика и на плащанията в брой в ЕС“, 09 април 2025.

⁶⁷ Europol, *European Union Serious and Organised Crime Threat Assessment 2025*, Publications Office of the European Union, 2025.

Фалшифициране на документи

Фалшифицирането на документация е един от основните методи, които престъпните мрежи използват при извършването на престъпления с отпадъци. Например, проучване от 2025 г. в Англия идентифицира умишленото грешно описание на отпадъка като най-често срещаното престъпление в страната – приблизително една четвърт от анкетираните организации съобщават за такива практики в сектора.⁶⁸ В Нидерландия, където е анализирана детайлно веригата на пластмасовите отпадъци, инспекторите описват многобройни случаи на прекласифициране на замърсени пластмаси като по-чисти фракции, използване на различни документи при тръгване и пристигане и дори издаване на сертификати за рециклиране за отпадъци, които съществуват само на хартия.⁶⁹

Престъпниците често декларират опасни отпадъци като неопасни, представят отпадъци като стоки втора употреба или използват подвеждащи кодове за класификация, за да избегнат строг контрол и високите такси за обезвреждане. Фалшифицирането на документи е ключов метод, както при трансграничния, така и при вътрешния трафик на отпадъци.

През 2020 г. в България стават известни няколко големи случая на трафик на опасни и неопасни отпадъци с подменени митнически кодове, като в единия от тях санитарни и медицински отпадъци са декларирани като текстилни.⁷⁰ Друг, по-актуален случай е от 2024 г., когато Столична община алармира, че редица болнични заведения на територията на града смесват неопасни с опасни болнични отпадъци и същевременно подават неверни декларации, че предават само битов отпадък.⁷¹ Нерегламентираното депониране на изкопни маси и строителни материали често се прикрива с фалшиви разрешителни от Министерство на земеделието, представяни като рекултивация на терени.⁷²

Емблематичен е случаят със Столичното предприятие за третиране на отпадъци, изградено с финансиране от европейски средства. Вътрешна проверка през 2024 г., направена от новата администрация на Столична община, установява множество нарушения от страна на избрания частен оператор на завода. Сред тях са индикации за потенциални престъпления, вкл. документни измами с цел прикриване реалните количества рециклирани отпадъци, разхищаване на публични средства и незаконно депониране на отпадъци. Установените нарушения са и неизпълнение на договора за безвъзмездна финансова помощ, по който са предоставени средствата за изграждане, и при потвърждаването им подлежат на санкции от Европейската комисия. Столична община подава сигнал първо до Прокуратурата на РБ, а впоследствие и до Европейската прокуратура, за присвояване на публични средства, злоупотреба с европейски средства, използване на неистински и неверни документи и престъпление по служба (**Каре 5**).

⁶⁸ UK Environment Agency, *National waste crime survey 2025: results and findings*, London, 2025.

⁶⁹ Dutch National Police, *Environmental Crime Threat Assessment 2024*, Strategic Environmental Chamber, 2024.

⁷⁰ News.bg, „Върнахме на Италия 22 т отпадък, внесен незаконно“, 11 януари 2021.

⁷¹ Василева, Т., „Защо болниците в София смесват медицински с битови отпадъци?“, БНТ, 13 ноември 2024.

⁷² Антикорупционен фонд, „Властелините на пръстта: Кой са покровителите на схема за паралелно извозване на строителни отпадъци в София?“, 05 август 2024.

Каре 5. Сигналът до Европейската прокуратура относно нарушения при Столичното предприятие за третиране на отпадъци⁷³

Заводът за механично-биологично третиране на отпадъци в София е построен с европейско финансиране по Оперативна програма „Околна среда“ 2007–2013 г. на обща стойност над 345 млн. лв. Основното условие за получаване и запазване на безвъзмездната помощ е в първите пет години от експлоатацията да бъдат рециклирани минимум 9,5% от входящите отпадъци и да се спазват строгите европейски изисквания за ограничаване на депонирането.

През 2024 г. новата общинска администрация прави проверка по договора за управление на завода и установява, че през периода 2016–2021 г. наетата частна фирма системно не изпълнява възложената дейност. Вместо да сепарира и рециклира пластмаси, хартия и други материали, значителна част от необработения битов отпадък е извозвана директно към депото в с. Долни Богров. По оценки на Столична община фирмата е получила над 13 млн. лв. без ДДС по договори, сключени чрез обществени поръчки, без реално да предоставя договорената услуга.

Същевременно официалните отчети, подавани към Столичната община и към европейските институции показват, че процентът рециклиране е постигнат. В резултат депото е претоварено с повече от 200 000 тона отпадъци над позволеното, нарушава се забраната за депониране на годен за оползотворяване материал и се заобикалят екологичните цели на проекта.

През 2024–2025 г. новото ръководство на Столичната община прекратява въпросните договори и подава сигнал до Европейската прокуратура за потенциални престъпления, свързани с европейски средства, документни измами и незаконно управление на отпадъци. Случаят е оповестен публично, като в сигнала се твърди, че чрез неверни документи, неточни теглови данни и подмяна на класификацията се симулира постигане на минималния изискуем процент рециклируеми материали от 9,52 %, въпреки значително по-ниските реални резултати.

Корупционни практики

Документните измами рядко са възможни без участие или поне бездействие на представители на публичната власт. Корупцията, свързана с престъпленията с отпадъци, може да се прояви във всички фази – от формулирането на политиките, през възлагането на обществени поръчки, до самия контрол.⁷⁴ В някои случаи **бизнесът оказва неправомерно влияние върху нормативната уредба и дизайна на системите за управление на отпадъци**, така че да се минимизират изискванията и да се улесни избягването им. В други случаи **отделни инспектори и служители се превръщат в посредници**, които срещу възнаграждение „гарантират“ благоприятни проверки или отлагане на санкции. Корупцията е критичен фактор, който позволява на схемите за незаконно преработване и депониране на отпадъци в природата да функционират.

⁷³ Латева, З., „Васил Терзиев сезира европрокуратурата за нарушения в завода за боклука при ГЕРБ“, Mediapool.bg, 1 юли 2025.

⁷⁴ Isarin, Baez Camargo, and Cabrejo le Roux, *Dirty deals*, Basel Institute on Governance, 2023.

Корупцията е неразделна част от мрежата на престъпните дейност, свързани с отпадъци.^{75,76} Подкупите към длъжностни лица осигуряват безпрепятствено преминаване на незаконните товари с отпадъци през граници и пристанища. В България има много малко разследвания и публично известни случаи на корупция, свързана с престъпления с отпадъци, което по-скоро говори за липсата на достатъчно разследвания, отколкото за ниски нива на корупция.

Случаите около вноса и изгарянето на отпадъци от Италия показват как **документните измами и корупцията вървят ръка за ръка**. В разследванията се появяват компании с минимален реален капацитет, но с ключова роля във веригата на превоз и третиране и с несъразмерно големи обороти; декларирани са производствени дейности, за които на място няма нито техника, нито персонал; контролни органи първоначално не установяват нарушения, а впоследствие се оказват под натиск на прокуратура, медиите и гражданското общество. Тази динамика подсказва, че корупцията не е изолирано явление, а част от по-широка екосистема, в която законът се прилага избирателно.

Единотнай-показателните примери е разследването срещу организирана престъпна група, в която са замесени бивш заместник-министър на околната среда и длъжностни лица от няколко РИОСВ в страната (Каре 6). Обвиненията срещу толкова високопоставени държавни служители за участие в схеми с незаконен внос и управление на отпадъци от Италия показват, че е достигнато ниво, при което **частни и криминални интереси имат реален достъп до процесите на вземане на решения и до контролните механизми**. При огледи в четири области в страната са открити близо 8000 тона опасни отпадъци, което разкрива и мащабите на проблема.

Каре 6. Трансграничен трафик на опасни отпадъци и използване на корупция

През юни 2020 г. Прокуратурата на Република България, в тясно сътрудничество с Евроюст, обявява началото на едно от най-големите разследвания за трафик на опасни отпадъци и незаконното им депониране в България. Според официалното съобщение на прокуратурата⁷⁷, в периода януари 2014 г. – май 2020 г. организирана престъпна група, с участието на бивш зам.- министър на околната среда Красимир Живков, директори на РИОСВ и управители на фиктивни фирми, е извършила незаконен внос, съхранение и търговия с 16 756 тона отпадъци, от които 7756 тона опасни (като полиетиленови сепаратори от акумулатори с код 19 12 11*). Отпадъците са открити в четири области: Плевен (Червен бряг, Рупци, Плевен – над 14 000 тона), Монтана (Лом – 501 тона), Шумен (751 тона) и София (Кремиковци – 1108 тона). Групата е заобиколила ЕС

⁷⁵ Europol, *Environmental crime in the age of climate change – Threat assessment 2022*, Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2023.

⁷⁶ UNODC, *Combating waste trafficking*, United Nations, 2022.

⁷⁷ Прокуратура на Р България, „7 756 тона опасни отпадъци са открити при огледи в 4 области във връзка с разследване срещу престъпна група от 11 души, сред които са Атанас Бобоков, Пламен Бобоков и Красимир Живков, бивш зам. министър на околната среда и водите“, София, 29 септември 2020.

Регламент № 1013/2006 чрез фиктивни дружества без реален капацитет за оползотворяване, доставяйки отпадъци от румънски, италиански и сръбски доставчици.

В силажни и изкопни ями в Червен бряг и с. Рупци са открити първоначално над 30 тона отпадъци, включително части от акумулаторни батерии, които по външни белези се определят като опасни. В рамките на последващите разкопки количеството на незаконно загробените отпадъци надхвърля 120 тона, като прокуратурата уточнява, че това е едва около една трета от общото количество, генерирано от дружества, свързани с обвиняемите. Част от намерените отпадъци са свързани с дейността на предприятия за рециклиране на оловно-киселинни акумулатори, а проверките на прокуратурата водят до изнемване на съгътстваща документация за превоз и третиране, която трябва да докаже дали и как е излизал отпадък от завода. В публичните си изявления държавното обвинение подчертава, че загробените отпадъци са в непосредствена близост до земеделски земи и населени места, което поражда риск за почвата и подземните води.

По конкретното разследване са повдигнати обвинения на 13 лица за сформирание на организирана престъпна група с цел трафик и незаконно третиране, включително на опасни отпадъци. Част от лицата, на които са повдигнати обвинения, са бивш директор на РИОСВ – Плевен и две от подставените лица, на чието име са регистрирани използваните фиктивни компании. Разследването е водено от Специализираната прокуратура в тясно сътрудничество с Евроюст, както и с италианската и румънската прокуратури.

Този случай е добър пример как мащабните престъпления срещу околната среда са невъзможни без **активното съучастие на контролните органи**. В конкретния пример, корупцията се използва не просто като инструмент за осигуряване на бездействието на контролните органи, а е налице активно участие и злоупотреба със служебно положение на високопоставено лице на ръководна длъжност. Въпросният заместник-министър със своите действия спомага за легализирането на престъпната дейност по документи, като отказва нотификации за внос на опасни отпадъци, принуждавайки фирми да предават отпадъците на контролирани от групата подставени дружества с разрешителни за съхранение. Това е направило възможно опасните отпадъци не само да бъдат незаконно внесени, но и незаконно депонирани, заобикаляйки задължителните изисквания на българското и европейското законодателство, водейки до сериозно замърсяване на почва и води.

Друг значим случай, свързан с корупция и престъпления с отпадъци, е от 2024 г. и се отнася до депонирането на строителни отпадъци и изкопни маси на над 240 нерегламентирани терена около София. Случаят става известен благодарение на разследване на неправителствена организация⁷⁸, последвано от прокурорска проверка. Разкритията показват, че директорът на Столичния инспекторат и началникът на Сектор „Контрол на замърсяване от строителството“ прикриват нерегламентирано изхвърляне на строителни отпадъци на територията на Столична община в продължение на поне 9 години, като се облагодетелстват с десетки хиляди левове месечно. Вместо да се търси отговорност от фирмите извършители, са налагани минимални административни

⁷⁸ АКФ, „Властелините на пръста: Кой са покровителите на схема за паралелно извозване на строителни отпадъци в София?“, 05 август 2024.

санкции на шофьорите на камионите, превозващи отпадъците, което е позволило системно заобикаляне и прикриване на мащабни нарушения на законодателството за управление на отпадъците и опазване на околната среда.

Случаите на незаконен внос и третиране на отпадъци от Италия, както и случаите с незаконно депониране на строителни отпадъци и земни маси, ясно показват как престъпленията с отпадъци са неразривно свързани с корупция, злоупотребата със служебно положение, документни измами и пране на пари. Тази взаимовръзка значително затруднява противодействието, тъй като те подкопават не само екологичната, но и правната и политическата система на държавата.

Значението на тези случаи надхвърля конкретните пратки или депа. Те разкриват как секторът на управлението на отпадъците може да се превърне в платформа за дълбок корупционен захват: през него се преразпределят значителни публични средства, контролира се достъпът до територия и инфраструктура, а сложните корпоративни структури позволяват печалбите да бъдат прикривани и пренасочвани. В комбинация с ниски наказания, слаби институции и ограничен капацитет на разследващите органи това създава среда, в която престъпленията с отпадъци се развиват не като изолирано или периферно явление, а като устойчив елемент на сивата икономика и организираната престъпност в България.

ОБЕМ, ПРИХОДИ И ЩЕТИ ОТ ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА С ОТПАДЪЦИ

Оценка на пазара на незаконни отпадъци

Оценката на обема на незаконните отпадъци е предизвикателство поради липсата на систематизирани данни и скрития характер на този тип престъпления, от които малка част биват разкривани и разследвани. Възможни са два подхода за изготвяне на такава оценка – директен и индиректен. Директният подход се основава на данни за заловените количества незаконни отпадъци, докато индиректният използва наличната статистика за легалния сектор на управление на отпадъците. Последните две оценки на обема на незаконните отпадъци и приходите, генерирани от престъпленията с отпадъци в ЕС, използват индиректният подход, като и двете обхващат и България. Първата оценка, изготвена през 2017 г., оценява потенциалните приходи от престъпления с отпадъци в страната между 45 и 329 млн. евро.⁷⁹ Втората, от 2020 г. и изготвена по поръчка на Европейската комисия, посочва сходен диапазон – **между 46 и 288 млн. евро незаконни приходи годишно**.⁸⁰

Методологията и на двете оценки се основава на данни на Евростат, за да се изчисли разликата (gap) между общия обем на генерираните отпадъци и количествата, които са законно третирани, внесени или изнесени. Тази разликата се приписва на незаконни дейности, основно нерегламентирано изхвърляне и незаконен трафик. Подробно описан от Transcrime⁸¹, този подход използва официални данни за отпадъците от промишлеността и домакинствата, от които се изваждат количествата, проследени чрез лицензирани съоръжения за третиране и разрешени превози съгласно *Базелската конвенция* и *Регламента за превоза на отпадъци*.⁸² Получената разлика представлява „липсващият“ обем, за който няма легално обяснение.

При прилагането на този метод за България с последните данни на Евростат се установяват следните факти и тенденции:

- **Общият обем на генерираните отпадъците показва тенденция към спад** (благодарение на приложените мерки за кръгова икономика и рециклиране на битовите отпадъци), докато **обемът на незаконните отпадъци (waste gap) е нараснал над 5 пъти**.
- **Делът на незаконните отпадъци от общия обем също расте значително** – от под 5% през 2016 г. до близо 20% през 2022 г. (последната година с налични данни).

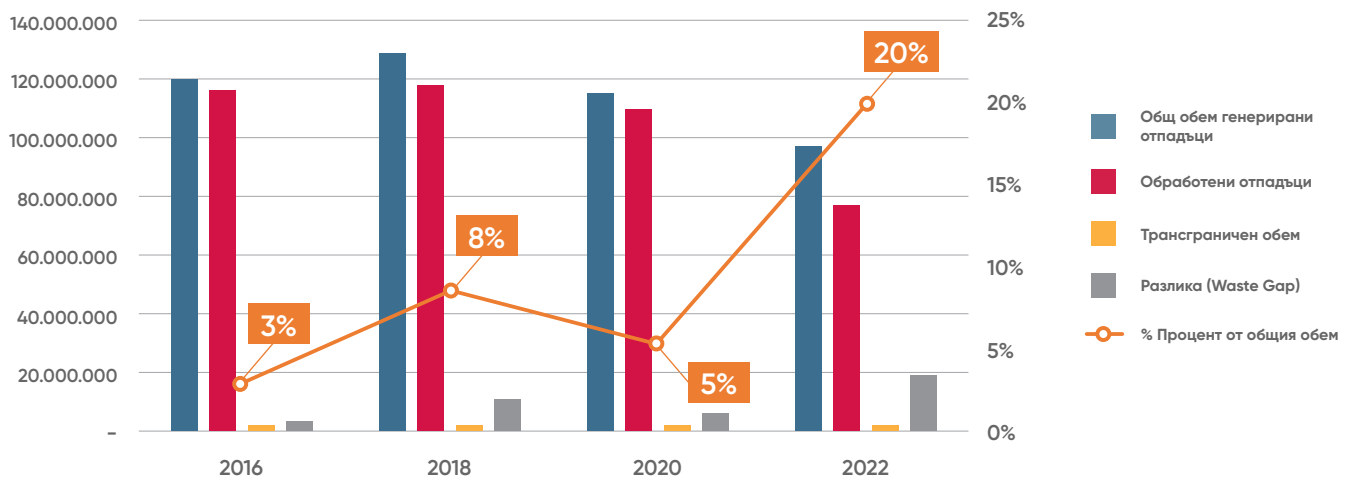
⁷⁹ Meneghini, C. et al., *An exploratory estimate of the extent of illicit waste trafficking in the EU*, Transcrime, 2017.

⁸⁰ European Commission: Directorate-General for Migration and Home Affairs, Centre for the Study of Democracy (CSD), EY, Government Transparency Institute (GTI), Optimity Advisors & RAND Europe, *Mapping the risk of serious and organised crime infiltrating legitimate businesses : final report*. Luxembourg. European Publications Office, 2021.

⁸¹ Meneghini et al., *An exploratory estimate of the extent of illicit waste trafficking in the EU*, Transcrime, 2017.

⁸² Регламент (ЕО) 1013/2006 на Европейския парламент и на Съвета от 14 юни 2006 година относно превози на отпадъци.

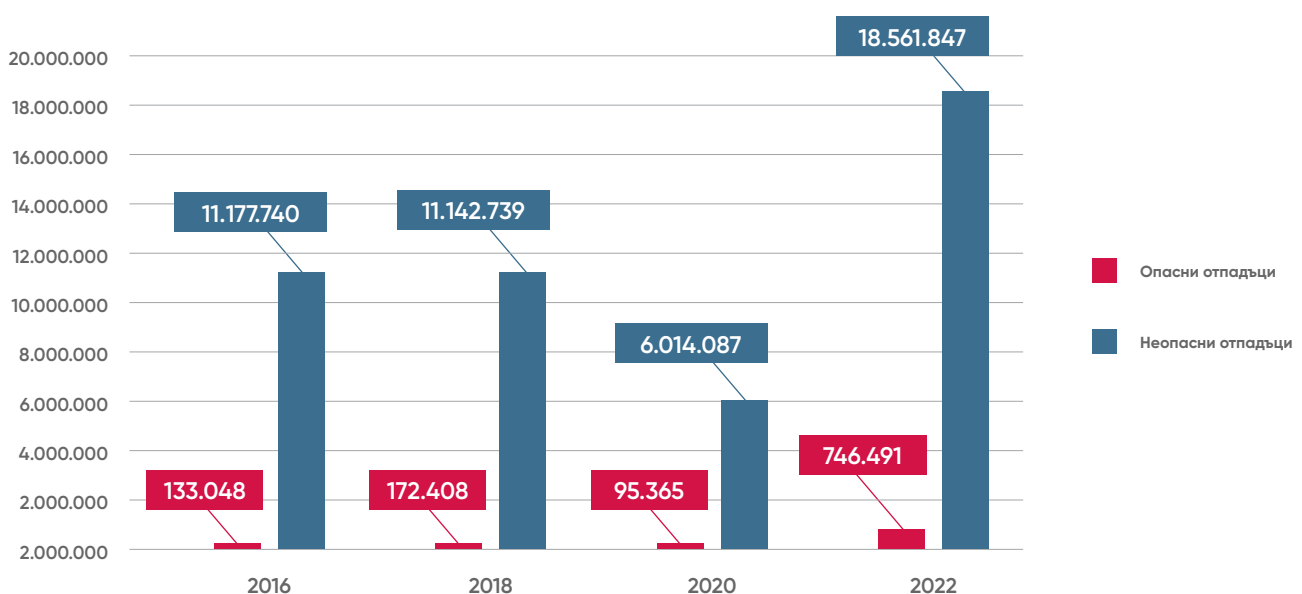
Фигура 3. Оценка на обема на незаконните отпадъци в България (2016–2022 г.)

Източник: ЕВРОСТАТ и изчисления на Центъра за изследване на демокрацията.

- **Опасните незаконни отпадъци нарастват по-бързо от неопасните**, но въпреки това делът им остава под 4% от общия обем (Фигура 4).
- Според оценки на приходите, които престъпните организации извличат от тон незаконните отпадъци, **годишните приходи за периода 2020-2022 г. варират между 143 млн. евро (минимална оценка), през 520 млн. евро (средна оценка), до 898 млн. евро (висока оценка).**

Фигура 4. Обем и структура на незаконните отпадъци

Източник: ЕВРОСТАТ и изчисления на Центъра за изследване на демокрацията.

Икономически и социални щети

В икономически план престъпленията с отпадъци **подкопават конкурентоспособността** на легалния бизнес, който инвестира в спазването на екологичните стандарти, като в същото време държавата губи значителни данъчни приходи. По-ниските цени, лесната достъпност и липсата на последствия за участниците в нелегалния бизнес правят тази практика привлекателна за граждани, строителни и други фирми. По оценки на експерти от СДВР и Столична община, цената за курс на камион със земни маси и строителни отпадъци до едно от нелегалните сметища в София е 80 лева, което е на половина на цената на законово-регламентираното общинско депо до Враждебна. Според данни, изнесени в медиите, 200 камиона дневно изхвърлят боклук на нелегалното сметище,⁸³ равнявайки се на приблизително между четиристотин и петстотин хиляди лева на месец – приходи, които вместо в общинския бюджет попадат в сивия сектор.

Наред с пропуснатите ползи, престъпленията с отпадъци причиняват и щети, чиито финансови измерения са многократно по-големи. Щетите за Столична община само във връзка с незаконното сметище в район „Подуяне“ възлизат на стойност 2 млн. лв., като на територията на София са картографирани още 240 подобни сметища през изминалата година. Пропуснатите приходи намаляват средствата за управление на отпадъците, включително за закупуване на техника и подобряване на услугата. Същевременно незаконното изхвърляне налага допълнителни разходи за почистване, рекултивация на замърсени терени и третиране на незаконно изхвърлените отпадъци.⁸⁴ Финансово-икономическите щети не са само за общината – държавата също губи значителни данъчни приходи, тъй като фирмите, ангажирани с незаконни практики, често не регистрират част от дейността си и не декларират данъци.

Нагледен пример е наводнението в курортен комплекс „Елените“ през октомври 2025 г., при което нелегално сметище за строителни отпадъци над комплекса допринася за тежките последствия.⁸⁵ Натрупаните отпадъци започват да се носят по течението при дъждове, задържайки и блокирайки оттичането на водата, а щетите за милиони левове биха могли да бъдат избегнати при навременни мерки. Подобни рискове се наблюдават и в районите „Витоша“ и „Панчарево“, където липсата на дъждовна канализация и незаконните сметища до язовирната стена допълнително увеличават опасността.⁸⁶

Като държава – членка на ЕС, България подлежи и на санкции от Съда на ЕС при сериозни нарушения. С много усилия страната успя да прекрати Процедура на СЕС от 2015 (C-145/14)⁸⁷, свързана с 113 общински депа, които не отговарят на екологичните регламенти, като през 2023 г. избегна

⁸³ АКФ, „Властелините на пръстта: Кои са покровителите на схема за паралелно извозване на строителни отпадъци в София?“, 05 август 2024.

⁸⁴ Sofia.bg, „Васил Терзиев: До момента сме събрали данни за 240 незаконни сметища в София“, 14 август 2024.

⁸⁵ Mediapool.bg, „Високо 18 м сметище е причина за трагедията в „Елените“, сочи научен анализ“, 19 ноември 2025.

⁸⁶ ВТВ, „София е изправена пред сериозен риск от наводнения заради презастрояване“, 17 октомври 2025.

⁸⁷ Съд на Европейския съюз, Решение от 16 юли 2015 г., Комисия/България, C-145/14.

потенциални санкции. Новооткритите 240 незаконни сметища в София през 2024 г. обаче представляват риск от нови процедури и финансови санкции, ако не бъдат взети навременни мерки.

На социално ниво престъпленията с отпадъци водят до **уронване на общественото доверие в държавните институции**. Корупционни скандали, като разследването срещу бивш заместник-министър на околната среда във връзка с незаконен внос на опасни отпадъци, показват, че престъпниците често са защитени от високопоставени лица, което създава усещане за безнаказаност и подкопава върховенството на закона. Влошеното качество на живот вследствие от престъпленията с отпадъци и трайното увреждане на околната среда са ясен индикатор за неспособността на институциите и отговорните лица да защитят обществения интерес и да се справят с проблема. Такъв е и случаят с нелегалното сметище в Горубляне, където вместо дълго обещавания Източен парк и зелени площи, жителите на района получават замърсена, неугледна и неблагоприятна за здравето им среда.

Екологични и здравни последици

Негативните последици от престъпленията с отпадъци са многопластови и обхващат както околната среда, така и човешкото здраве, като количествена им оценка често е трудна. Незаконното депониране и изгаряне водят до сериозно замърсяване на въздуха, почвата и водите чрез отделяне на токсични вещества и парникови газове. Замърсяването на почвите с опасни отпадъци застрашава производството на храна, а нерегламентираното изхвърляне или изгаряне на отпадъци в близост до жилищни райони увеличава риска от разпространение на патогени и вредители, което води до повишена заболеваемост.

Нерегламентираното третиране на отпадъци, като изхвърляне, горене, заравяне или обезвреждане, създава **сериозни рискове за здравето**, особено при децата, чиито имунни системи не са напълно развити. Данни показват повишен риск от малформации при новородени, чиито майки живеят близо до депонирани опасни отпадъци.⁸⁸

Изгарянето на отпадъци увеличава риска от онкологични и хронични заболявания.⁸⁹ Проучвания върху живущи близо до легални площадки показват:

- Повишен риск от неходжкинов лимфом (2,3 пъти) и рак на дебелото черво (2,1 при мъже и 2,0 при жени), причинен от експозиция на диоксини.
- Повишен риск от рак на белите дробове (2,14 пъти при жените), свързан с тежки метали в почвите около инсталации за изгаряне на отпадъци.
- Биологично-териториален градиент при развитие на рак на белите дробове, стомаха и плеврата спрямо близостта до технологични площадки.

⁸⁸ Костадинов, К., *Здравни ефекти от изгарянето на отпадъци-обзор*, За Земята, 2024.

⁸⁹ Ibid.

- Други изследвания посочват, че когато е налице сортиране и рециклиране на отпадъците преди тяхното изгаряне, взаимовръзката между експозиция до технологични площадки за изгаряне на отпадъци и развитието на онкологични заболявания силно намалява или изчезва. Тъй като за България липсват конкретни данни, най-близкият пример в Европа е от италианския регион Кампания, където нелегалното изхвърляне на токсични отпадъци е тежък проблем, свързан с рекордно високи нива на смъртност от ракови заболявания.⁹⁰

Незаконното изгаряне и разграждане на отпадъци отделя опасни замърсители, фин прах, мухъл и паразити, което **вреди на дихателната система**. Това води до влошаване на съществуващи заболявания като астма, повишен риск от хронични респираторни проблеми и намалена функция на белите дробове. Работещите в такива инсталации често проявяват кашлица, експекторация и свирене в гърдите, като белодробните им функционални показатели са значително по-ниски.⁹¹

Пример за ефектите от изгарянето на отпадъци в България е ситуацията в град Девня, известен като „долината на голямата химия“, където жителите от години се оплакват от замърсяване на въздуха, причинено от изгарянето на отпадъци в циментовите заводи.⁹² Въпреки официалните данни, местната общност е принудена да инсталира собствени мобилни станции за измерване на качеството на въздуха, тъй като се съмнява в коректността на държавните измервания. Този факт е показателен за дълбоката социална несправедливост и демонстрира провала на държавните институции да защитят гражданите си.

Престъпленията с отпадъци са пряко свързани с екологичните престъпления и **вреди върху околната среда**. При употребата на забранени химикали за третиране на отпадъци, както и при изгарянето на отпадъци, се отделят опасни замърсители като диоксини и фурани в резултат на химични реакции и непълно изгаряне. Отделянето им под формата на газ, пара, капки, прах, пепел, влошава качеството на въздуха и почвите попаднали в досег свредните вещества. Дори малка концентрация на диоксини или фурани попаднала в човешкия организъм (чрез месо, риба, млечни продукти и др.) представлява опасност за здравето, тъй като не се отделят с урината, а се натрупват в кръвта, мастната тъкан и майчиното мляко. Именно поради тази причина в опасност се намират и бъдещите и новородени деца, изложени индиректно на въздействието на веществата чрез плацентата и кърмата на майката.^{93,94}

Престъпленията с отпадъци представляват опасност и за повърхностните и подземните води. Попадането на опасни химикали в реки, езера, потоци и други водоеми вреди на екосистемите и прави водата негодна за

⁹⁰ Rando, F., „Eco-mafia: Environmental crimes and toxicity in Italy“, NCT-CBNW, 2024.

⁹¹ Siddiqua, A., Hahladakis, J.N., and Al-Attia, W.A.K.A., „An overview of the environmental pollution and health effects associated with waste landfilling and open dumping“, Environ Sci Pollut Res 29, 58514–58536 (2022).

⁹² БНР, „„Дишай, Девня“ – възможната (не) възможна промяна“, 11 март 2021.

⁹³ Cross.bg, „Диоксини и фурани се отделят от шишманци“, 10 юни 2017.

⁹⁴ WHO, Dioxins, 2023.

консумация. Замърсяването на водите е **особено рисково, тъй като замърсяването се** разпространява и надалеч от нерегламентираните площадки за отпадъци, затруднявайки овладяването на проблема.⁹⁵ Пример е незаконното сметище за автомобилни гуми край река Тунджа, течности и отпадъци, използвано също за изгаряне на кабели с цел добив на мед и други метали за скрап.⁹⁶ В коритото са намерени десетки гуми, а натрупванията от изгорена пластмаса, течности и масла се оттичат в реката. Според медийните съобщения на замърсения терен са открити остатъци от излят антифриз, а площта е използвана и за унищожаване на хладилници и компютри. Наблюдавани са и превозни средства, изливащи акумулаторна киселина директно в реката.⁹⁷ Въпреки че реката е на ръба на екологична катастрофа, общинският съветник от Сливен посочва, че сигнали до съответните министерства и агенции са подавани в продължение на месеци, но ефективни мерки не са предприети, което оставя опасността за околната среда и здравето на населението непроменено висока.

Незаконното депониране замърсява почвите, влошава качеството им и обезценява природните ресурси. Токсични вещества като тежки метали, химикали и разтворители проникват в почвата, правейки я негодна за земеделие. Често срещани проблеми са нерегламентираното изхвърляне и заграбване на строителни, производствени или битови отпадъци, които застрашават биоразнообразието, здравето и екосистемите. Вредите от опасните материали се задълбочават при валежи, тъй като замърсяването се просмуква в почвата.⁹⁸ В София сериозен пример е сметището между Горубляне и Младост, където строителни отпадъци и земни маси се трупат в продължение на месеци на площ, необособена като сметище.⁹⁹

⁹⁵ Wattbar Industries, *Illegal dumping & hazardous waste effects*, 2024.

⁹⁶ Радев, Ст., „Незаконно сметище край река Тунджа“, БНР Бургас, 19 ноември 2025.

⁹⁷ БНТ Новини, „Незаконно сметище за гуми и кабели край река Тунджа“, 19 ноември 2024.

⁹⁸ Vaverková, M.D. et al, „Environmental consequences and the role of illegal waste dumps and their impact on land degradation“, *Land Use Policy*, Volume 89, 2019.

⁹⁹ Btvnovinite.bg, „Планина от отпадъци поглъща бъдещия Източен парк: Сметището между „Младост“ и „Горубляне“ продължава да расте“, 30 септември 2025.

КЪМ НАМАЛЯВАНЕ НА ПРЕСТЪПЛЕНИЯТА, СВЪРЗАНИ С ОТПАДЪЦИ

Справянето с престъпленията в областта на отпадъците не е чисто техническа или екологична задача, а **въпрос на отстояване на върховенството на закона, защита на демократичното управление и отстояване на обществения интерес.**

Оптимизиране на правната рамка

Един от основните фактори за нарастващия брой престъпления, свързани с отпадъци, е неадекватната правна рамка спрямо последните тенденции и липсата на достатъчна възпираща функция за нарушителите. От една страна, предвидените административни санкции са неизмеримо по-ниски от реализираните незаконни приходи, а от друга – наказателно-правните санкции не обхващат всички форми на престъпления, свързани с отпадъци. Във връзка с това българските власти следва да предприемат стъпки за своевременно запълване на законодателните празноти:

- **Неотложно и ефективно транспониране на новата Директива (ЕС) 2024/1203** на Европейския парламент и на Съвета от 11 април 2024 г. за екологичните престъпления. Хармонизирането на българското законодателство в унисон с директивата ще разшири обхвата на Наказателния кодекс по отношение на престъпленията, свързани с отпадъци, и ще позволи наказателно преследване на физически лица на ръководни позиции в стопански субекти, които извършват престъпления срещу околната среда. Това не само ще повиши личната отговорност, но и се очаква да има силен превантивен ефект.
- **Изменение на Наказателния кодекс** с цел да се криминализира изхвърлянето, депонирането и разтоварването на строителни отпадъци или земни маси извън предназначенията за това места.
- **Ускорено транспониране на последните изменения на европейската Директива 2008/98/ЕО относно отпадъците** и преди всичко въвеждането на мерки за носене на разширена отговорност от производителите за отпадъци от обувки и текстил и въвеждането на депозитна система за отпадъци от опаковки.
- **Промяна в Закона за управление на отпадъците** и общинските наредби, включително повишаване на административните санкции съразмерно на нанесените щети, особено срещу системните нарушители.
- **Оптимизиране на процеса по Закона за административните нарушения и наказания (ЗАНН)**, при което, за безспорни нарушения, актът (АУАН) автоматично да придобива сила на наказателно постановление, ако не бъде оспорен в срок, за да се елиминира излишната административна тежест по издаване на втори документ и риска от изтичане на давността поради бюрократични забавяния.

Реформиране на правоприлагането

България е една от малкото страни в Европейския съюз, която е създавала специализирано звено в Главна дирекция „Национална полиция“ за борба с престъпленията срещу околната среда. Въпреки това, капацитетът на това звено остава недостатъчен предвид размера на проблема. Липсата на капацитет е особено изразен на местно ниво в страната. Допълнителен проблем е слабото междуинституционално сътрудничество и необходимостта от засилване на международното взаимодействие срещу трансграничния трафик на отпадъци, често организиран чрез подставени фирми със сложна структура на собственост. За подобряване на правоприлагането са необходими следните мерки:

- **Подобряване на междуинституционалното сътрудничеството** между правоприлагащите органи в страната и особено между централните и местните власти. Това може да се постигне чрез създаване на Съвместното звено за борба с престъпленията в областта на отпадъците, в което да се включат всички отговорни органи (ИАОС, ГДНП, АМ, НАП).
- **Повишаване на капацитета на правоприлагащите органи на централно и на местно ниво** чрез увеличаване броя на ангажираните служители, предоставяне на специализирано обучение и техническо обезпечаване.
- **Разработване и въвеждане на подробни вътрешни методически указания** за разследвания на престъпления свързани с отпадъци в МВР и ПРБ, по подобие на инструкциите разработени във Великобритания
- **Инвестиране в нови технологични решения** за ранна превенция и откриване на нерегламентирано изхвърляне на отпадъци, основани на проактивното използване на данни, видеонаблюдение, включително чрез дронове и сателитни системи.
- **Засилване на сътрудничеството с правоприлагащите органи в останалите държави – членки на ЕС**, както и с европейските институции като ОЛАФ, Евроюст и Европол, за да се противодейства на сложните схеми за трансграничен трафик и особено на използването на подставени фирми.

Обществена осведоменост

Повишаването на обществената осведоменост и улесняването на гражданите да подават сигнали е ключов фактор за борба с престъпленията срещу околната среда. **Повишаване на прозрачността, достъпа до информация и насърчаването на общественото участие** са ключови компоненти на устойчивото решаване на проблема с престъпленията срещу околната среда. В това отношение са необходими стъпки за:

- **Създаване на публично достъпна и подробна система за събиране на статистически данни** за екологичните престъпления, за да се запълни съществуващата информационна празнина и да се улесни работата на правоохранителните органи и гражданските организации.

- **Въвеждането на горещи линии за анонимно докладване**, подобно на практиките на британската Агенция по околна среда и специализираното звено на френската жандармерия – CESAN. Подобен подход може да допринесе за изграждането на по-активна и силна гражданска съпротива срещу незаконните практики.

Престъпленията с отпадъци се превърнаха в значим, но все още недостатъчно приоритетен проблем в България. Борбата с тях изисква съгласуван подход, при който законодателни промени, ефективно правоприлагане и активно гражданско участие работят като единна система. Прилагането на тези мерки в краткосрочен и средносрочен план може значително да ограничи престъпността, да намали щетите и да защити обществен интерес, публичните ресурси и околната среда. Видима институционална отговорност, реални санкции и устойчиви механизми за превенция са ключът към ефективното решаване на проблема.

